

gezinspiratieplein
voor gezinnen met inhuisgeplaatste kinderen

Succesfactoren voor een stabiele plaatsing bij pleeggrootouders

Henk van Oosteren

januari 2017

Colofon

© Januari 2017, Gezinspiratieplein en Rudolphstichting.

Initiatiefnemers

Deze publicatie is geschreven door Henk van Oosteren op verzoek van Gezinspiratieplein en de Rudolphstichting.

Financieel mogelijk gemaakt door de Rudolphstichting.

Begeleidingscommissie

Dit onderzoek werd begeleid door:

Drs. Harm Damen

Angelika Gessner

Prof. Dr. Jan Janssens

Drs. Mirte Loeffen

Prof. Dr. Jan Willem Veerman

Annemieke de Vries

Over de auteur

Henk van Oosteren heeft ruime ervaring en expertise op het gebied van jeugdzorg, in het bijzonder van pleegzorg. Hij werkte tien jaar als psycholoog en onderzoeker in de zorg voor verstandelijk beperkten (1974 - 1984). Vanaf 1984 - 2011 was hij niet meer als uitvoerder bij onderzoeken betrokken, maar heeft wel aan begeleidingscommissies van onderzoek deelgenomen. Daarnaast gaf hij vanaf 1984 - 2011 leiding aan Entréa; een organisatie voor onderwijs, onderzoek en jeugd- en opvoedhulp waar de pleegzorg een prominente plaats inneemt. Verder was hij van 1985 - 1996 voorzitter van de stichting Therapeutische Gezinsverpleging (TGV) Noord Brabant. Later van de landelijke koepel van TGV's, een voorziening van pleegzorg voor kinderen met een psychiatrische achtergrond.

Meer informatie

Heeft u vragen naar aanleiding van deze publicatie?
Neem dan gerust contact met ons op.

Henk van Oosteren | hvanoosteren@xs4all.nl
Groenewoudseweg 22 | 6524 VA Nijmegen | Tel. (024) 3607103

Met dank aan alle grootouders, kinderen, kleinkinderen en hulpverleners die aan dit onderzoek hebben meegewerkt.

Gezinspiratieplein

Het Gezinspiratieplein is een initiatief van Gezinshuis.com, Intermetzo en de Rudolphstichting.

Meer informatie:

www.gezinspiratieplein.nl | informatie@gezinspiratieplein.nl

Rudolphlaan 2 | 3794 MZ De Glind | Tel. (034) 2459010

Samenvatting

Het onderzoek “Pleeggrootouders maken het verschil. Portret van een onderbelichte groep.” (Van Oosteren, 2014) leverde een aantal belangrijke inzichten op, namelijk:

- 16% van de pleegouders zijn grootouders.
- Het gaat om jaarlijks ongeveer 3.200 kleinkinderen die een thuis vinden bij hun grootouders.
- Grootouders zijn zeer gemotiveerd om hun kleinkinderen goed groot te brengen.
- De opvoeding van de kleinkinderen gaat grootouders goed af.
- Er zijn minder breakdowns dan bij reguliere pleeggezinnen.
- De duur is gemiddeld langer dan die van reguliere plaatsingen.
- Kleinkinderen knappen op van de plaatsing bij grootouders.
- Grootouders ervaren blijdschap en voldoening door het zorgen voor hun kleinkinderen.

Tegelijk wierp het onderzoek ook de vraag op:

“Waarom lukken sommige plaatsingen bij pleeggrootouders wel en andere juist niet?”

In dit onderzoek wordt op deze vraag antwoord gegeven.

Het laat zien dat plaatsingen beter lukken:

- Als het kleinkind geen gedragsproblemen heeft.
- Als de relatie tussen de pleeggrootouders en de ouders van het kleinkind goed is.
- Wanneer er in totaal weinig problemen zijn.

Ook gaat het in geval van een kleinkind met gedragsproblemen, ondanks het zeer moeilijke gedrag, toch goed als de grootouders van hem/haar kunnen genieten. Het betreft dan vaak grootouders die opvoedkundig sterk zijn en kunnen incasseren. Het gaat in het geval van relatieproblemen tussen ouders en grootouders toch goed, wanneer de grootouders duidelijk hun eigen lijn kiezen. En zij het belang van het kleinkind voorop stellen, boven het belang van hun eigen zoon of dochter.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	5
2. Achtergrond, literatuur en opzet	6
2.1 Factoren die een stabiele of een instabiele plaatsing in een pleeggezin bevorderen	6
2.2 Onderzoeksvraag	8
2.3 Methode	9
2.3.1 Respondenten	9
2.3.2 Materiaal, de interviews	10
2.3.3 Analyse	11
3. Resultaten	12
3.1 Welke factor is aan de orde bij welk kleinkind?	12
3.2 Bij welke factor zien we een verschil tussen de groep met stabiele plaatsingen en de groep met instabiele plaatsingen?	12
3.2.1 Factoren die een significant verschil laten zien tussen de groepen	14
3.2.2 Factoren die bij visuele inspectie een mogelijke relevant verschil laten zien tussen de groepen	16
3.2.3 Samenvattende grafiek	17
4. Conclusies	19
4.1 Conclusies op basis van een statistisch significant verschil tussen beide groepen	19
4.2 Conclusies op basis van visuele inspectie van de verschillen	19
4.3 Factoren die geen verschil lieten zien	19
4.4 Bespreking van de factoren die een verschil lieten zien	19
4.5 Kanttekeningen bij het onderzoek	21
5. Discussie	22
6. Aanbevelingen	24
7. Literatuur	25
Bijlage 1	26
Bijlage 2	26

1. Inleiding

Wij spreken van pleegzorg, wanneer kinderen niet door hun eigen biologische ouders, maar door vervangende opvoeders verzorgd worden. De aanleiding voor pleegzorg is dat de ouders door verschillende oorzaken, al dan niet tijdelijk, niet of onvoldoende in staat zijn om de kinderen de juiste zorg en aandacht te bieden.

Er zijn drie manieren waarop pleegzorg start:

1. Informeel zonder bemoeienis van instanties. Bijvoorbeeld wanneer een tante haar nichtje in huis neemt en dit niet meldt.
2. Op vrijwillige basis waarbij een instelling voor pleegzorg begeleiding biedt. Bijvoorbeeld een depressieve moeder die aan de gemeente vraagt om een pleeggezin voor haar baby die ze (tijdelijk) niet op kan voeden.
3. In het gedwongen kader waarbij een Gecertificeerde Instelling op basis van een onderzoek van de Raad voor de Kinderbescherming een verzoek bij de rechter doet tot een machtiging uithuisplaatsing. Bijvoorbeeld wanneer er kindermishandeling plaats vindt, maar ouders dit ontkennen en hulpverlening weigeren.

Indien mogelijk heeft de pleegzorgplaatsing een afgebakend en tijdelijk karakter, waarin wordt toegewerkt naar een thuisplaatsing. Blijkt echter herstel van een aanvaardbare pedagogische opvoedingssituatie bij ouders onmogelijk dan is de pleegzorgplaatsing gericht op het bieden van een nieuw perspectief voor de opvoeding van het pleegkind (Weterings, 1991).

Inmiddels bestaat bijna de helft van de Nederlandse pleeggezinnen uit netwerkgezinnen: bekenden van het pleegkind die, vaak na of tijdens een crisis, veelal zonder voorbereiding, een kind in huis nemen en daar in veel gevallen voor blijven zorgen. In de praktijk komt een instelling voor pleegzorg bij netwerkgezinnen pas na enkele maanden kijken. De pleegzorg bepaalt dan via een globale screening of een gezin geschikt is voor de verzorging en opvoeding van dit kind. Een belangrijk deel van de netwerkgezinnen bestaat uit de grootouders van de pleegkinderen. Deze pleegouders worden pleeggrootouders genoemd. Een telling in 2014 liet zien dat pleeggrootouders 16% vormen van de pleeggezinnen in Nederland. Extrapolerend werd gesteld dat van de 21.000 pleegkinderen in Nederland er jaarlijks 3.160 een plaats vinden bij hun grootouders (Van Oosteren, 2014).

Pleeggrootouders vormen een bijzonder soort netwerkgezinnen. Ouder dan gemiddeld en bovendien is hun relatie met één van de ouders van hun pleegkind een bijzondere. Dat is namelijk hun eigen kind. Niettemin zijn de gezinnen van pleeggrootouders in formele zin gewone pleeggezinnen. Er is geen specifiek beleid voor pleeggrootouders. Pleeggrootouders zijn wel vaak de pleegouders

waar pleegkinderen willen opgroeien. De kinderen komen op een vertrouwd adres, blijven hun familie regelmatig zien, hebben pleegouders met wie ze al een relatie hebben en van wie ze verwachten dat ze welkom zijn.

In het voorafgaande onderzoek (Van Oosteren, 2014) werd een beschrijving gegeven van de zorg die pleeggrootouders bieden. Voor dit onderzoek werden 35 grootouder(-paren) geïnterviewd. De uitkomsten lieten zien dat grootouders zeer gemotiveerd zijn, dat ze goed in staat zijn hun kleinkinderen op te voeden, dat er minder breakdowns¹ zijn dan bij het gemiddelde pleeggezin, dat de duur van de plaatsingen gemiddeld langer is en ook dat deze kleinkinderen vaak opknappen en blijdschap brengen in het leven van de pleeggrootouders.

In bovengenoemd onderzoek is de volgende vraag blijven liggen: “Waarom lukken sommige plaatsingen bij pleeggrootouders wel en andere juist niet?”. Dat is de centrale vraag geworden voor het hier gerapporteerde onderzoek.

Dit voorliggende verslag is als volgt opgezet: in Hoofdstuk 2 zijn de achtergronden van de studie beschreven: wat zegt de literatuur over factoren die positief, dan wel negatief van invloed zijn op de continuïteit van pleegzorgplaatsingen? Vervolgens wordt aandacht besteed aan hoe de voorliggende studie is opgezet en uitgevoerd. In Hoofdstuk 3 komen de onderzoeksresultaten aan de orde. Dit hoofdstuk wordt gevolgd door conclusies, een discussie en aanbevelingen.

Vanwege de privacy van de respondenten zijn alle namen veranderd en zijn de voorbeelden zo gerangschikt dat ze niet herkenbaar zijn.

¹ Onder de term breakdown verstaan we het voortijdig beëindigen van een plaatsing om een negatieve reden (Vanderfaellie e.a., 2007).

2. Achtergrond, literatuur en opzet

In het eerdere onderzoek “Pleeggrootouders maken het verschil” (Van Oosteren, 2014) zijn enkele factoren gevonden die mogelijk samenhangen met de onderzoeksvraag. Om deze factoren te onderbouwen en aan te vullen is vervolgens in de literatuur gezocht naar factoren die bij pleeggezinnen in het algemeen een stabiele plaatsing bevorderen of er toe bijdragen dat een kind niet of zeer moeizaam in zijn pleeggezin kan blijven. We hebben ook bestudeerd wat in de literatuur bekend is over de specifieke factoren die in het eerdere onderzoek gevonden zijn (paragraaf 2.1). Per factor is een verwachting geformuleerd die in het onderzoek zal worden getoetst. Daarna volgt de onderzoeksvraag (paragraaf 2.2) en de wijze waarop het onderzoek is opgezet en uitgevoerd (paragraaf 2.3).

2.1 Factoren die een stabiele of een instabiele plaatsing in een pleeggezin bevorderen

a) Het gedrag van het pleegkleinkind

Wanneer pleegouders melden dat ze stoppen met het pleegouderschap, geeft 36% van de vertrekkende pleegouders als reden het (moeilijk te hanteren) probleemgedrag van pleegkinderen, aldus Strijker (2009).

Het gedrag van het pleegkind is de meest genoemde redenen voor een breakdown in de recente onderzoeksliteratuur. Deze kinderen hebben vaak een zwaar belaste start van hun leven gehad en dit heeft invloed op hun gedrag. Van den Berg en Weterings (2010), Strijker (2009), Oosterman e.a. (2007) en Vanderfaellie, Van Holen en Coussens (2007) hebben een overzicht gemaakt van de literatuur over het lukken en mislukken van plaatsingen in de pleegzorg. Het gedrag van pleegkinderen kwam daarbij ook in Nederlands en Vlaams onderzoek als een erg belangrijke variabele naar voren. Ernstig probleemgedrag werd genoemd bij 20% tot 47% van deze kinderen in Nederland en Vlaanderen. Deze auteurs zeggen dat met name in de VS, Australië en Engeland, de landen waar het meeste onderzoek gedaan is, de percentages aanzienlijk hoger liggen, 33 tot 85%!

We verwachten dat de plaatsing van een pleegkleinkind zonder gedragsproblemen stabiel verloopt.

b) De leeftijd van het kind bij aanvang van de plaatsing

Meerdere onderzoekers noemen de leeftijd van het pleegkind bij aanvang van de plaatsing als factor die invloed heeft op het succes van de plaatsing. Hoe ouder het kind bij aanvang van de plaatsing, des te groter is de kans dat de plaatsing eindigt in een breakdown (Vanderfaellie e.a., 2012; Van den Bergh & Weterings, 2010; Oosterman e.a. 2007). En: pleegouders geven aan dat zij meer problemen waarnemen bij pleegkinderen die na hun zesde levensjaar geplaatst worden dan bij kinderen die op jongere leeftijd geplaatst worden (Van den Bergh & Weterings, 2010).

We verwachten dat de stabiliteit van de plaatsing van kinderen die op zeer jonge leeftijd (jonger dan 6 jaar) bij de grootouders geplaatst worden beter is.

c) Aantal verplaatsingen van het pleegkind vooraf

Ook voor het aantal verplaatsingen vooraf geldt: hoe meer verplaatsingen van het kind voor de aanvang van de plaatsing, des te groter de kans dat de plaatsing eindigt in een breakdown (Vanderfaellie e.a., 2012; Oosterman e.a. (2007).

We verwachten dus dat de stabiliteit van de plaatsingen van pleegkleinkinderen die weinig verplaatst zijn beter is.

d) Life events

Met het begrip “life event” wordt bedoeld een ingrijpende gebeurtenis die van invloed kan zijn op het functioneren van een gezin als pleeggezin. Een ernstige ziekte of overlijden zijn daar voorbeelden van. Een brand of een ontslag kan een ander belangrijke life event zijn.

Wij verwachten dat de plaatsingen van pleegkleinkinderen stabiel zijn, wanneer er weinig life events zijn (Van Oosteren, 2014).

e) Socioeconomische status

Uit buitenlands (vooral Amerikaans) onderzoek blijkt dat een goede sociaaleconomische status (SES) bijdraagt aan de stabiliteit van een plaatsing. Ook in Nederland bestaan aanzienlijke verschillen in gezondheid naar sociaaleconomische status, gemeten naar opleiding, inkomen of beroepsniveau. De daarbij behorende factoren zijn vooral van belang in de Amerikaanse literatuur, maar lijken in Nederland en Vlaanderen vanwege de betere sociale voorzieningen een ondergeschikte rol te spelen (Van Oosteren, 2014).

Toch verwachten we dat de stabiliteit van de plaatsingen van pleegkleinkinderen beter is bij families met een hoge SES (RIVM, 2016).

f) Motivatie pleegouders

Oosterman e.a. (2007) noemen de motivatie van pleegouders een protectieve factor voor de pleegkinderen. In het voorafgaande onderzoek (Van Oosteren, 2014) wordt beschreven dat pleeggrootouders erg gemotiveerd zijn om de opvoeding van hun kleinkind goed te voltooien. Langosh (2012) heeft de literatuur over dit onderwerp op een rijtje gezet. Zij stelt dat grootouders vaak liever hun kleinkind zelf opvoeden, omdat ze zich dan minder zorgen maken over de veiligheid van hun kleinkinderen. Ook meldt ze dat pleeggrootouders aangeven dat de zorg voor hun kleinkinderen hen opnieuw een doel in hun leven geeft. Langosh rapporteert ook over een studie waaruit blijkt dat de fysieke en emotionele gezondheid van de grootouders toenam, nadat ze de zorg voor hun kleinkinderen op zich namen. Tenslotte wordt vermeld dat grootouders enorm trots zijn wanneer hun kleinkind een bijzondere prestatie levert.

Zij beschouwen dit ook enigszins als een teken van succes van henzelf.

Ook Dunne en Kettler (2008) beschrijven het welbevinden van pleeggrootouders vanuit de literatuur. In dit geval vanuit Australië, maar hun literatuuroverzicht wordt gedomineerd door Amerikaans onderzoek. Ook zij noemen het feit dat het grootouders goed doet te weten dat hun kleinkinderen door bij hen te zijn, niet meer in een gevaarlijke, nare wereld leven.

In het eerdere onderzoek (Van Oosteren, 2014) werden diverse onderwerpen aangeroerd die te maken hebben met de motivatie van pleeggrootouders.

Positieve uitspraken zoals :

“Het in huis nemen van ons kleinkind betekende niet alleen maar last, maar wij kregen er ook heel veel liefde en blijdschap voor terug.”

En: “Er zijn ook mooie kanten aan een dergelijke onverwachte opdracht.... Het in huis nemen van mijn kleinkind is het beste dat me de laatste jaren overkomen is.”

“.... is gevoelsmatig ons eigen kind geworden.”

Er zijn ook meerdere elementen genoemd die tekenend zijn voor hun motivatie, maar vanuit het negatieve:

“Grootouders zijn bang dat ze hun kind kwijtraken, omdat haar vader haar alsmat met grote cadeaus probeert terug te lokken...”

Ook spraken grootouders in enkele gevallen over angst vooraf. Bij voorbeeld omdat de alleenstaande vader zijn jonge dochtertje in bed legde en dan buitensporig veel ging drinken.

Van den Bergh (2015) zegt dat in zijn onderzoek “liefde” door de pleeggrootouders genoemd wordt als belangrijkste motief om de kleinkinderen op te nemen. De auteur meldt daarnaast onderzoeksresultaten waaruit blijkt dat grootouders het vooral uit plichtsgevoel doen, of dat het in stand houden van de familiebanden het belangrijkste motief zou zijn.

We verwachten dat de plaatsing van pleegkleinkinderen stabiel verloopt, wanneer de pleeggrootouders meer gemotiveerd zijn.

g), h), i) Relatie met de ouders van het pleegkleinkind, acceptatie en bezoek

Ouders accepteren de plaatsing niet, ouders hebben een negatieve houding ten opzichte van de plaatsing, de grootouder-ouder relatie is slecht (Strijker, 2009). Zie hier een greep uit de stellingen die in het overzichtsartikel van Strijker te vinden zijn. Ook pleeggrootouders in het eerste onderzoek (Van Oosteren, 2014) noemen deze situaties. Wanneer ouders de plaatsing niet accepteren zien we twee belangrijke zaken:

1. Het kleinkind krijgt loyaliteitsproblemen, omdat het zelden zijn ouders zomaar laat vallen ten gunste van zijn grootouders.

2. Daarnaast zien we dat dezelfde ouders vaak jarenlang moeite blijven doen om hun kind terug te krijgen. De wijze waarop varieert van het lokken van de wat oudere kinderen met mooie belofes, tot het zwart maken van de grootouders en het kind opstoken tegen de grootouders (Strijker, 2009). Tenslotte: het dreigen het kind te ontvoeren en dit ook daadwerkelijk doen (Van Oosteren, 2014).

Hoewel in het algemeen bepleit wordt om het contact tussen de ouders en het pleegkind in stand te houden of te bevorderen, is er in de literatuur één uitzondering op deze stelling. Wanneer ouders tegen de plaatsing zijn zorgt thuisbezoek van en aan de eigen ouders voor een toename van de kans op een breakdown. Als bij het kind al een loyaliteitsconflict aanwezig is, kan frequent contact met de ouder de vorming van een binding met de pleegouder dan ook in de weg staan, aldus Strijker (2009).

Oosterman e.a. (2007) verwijzen zelfs naar enkele studies waarin aangetoond is dat verminderd contact met de biologische ouders tevens de kans op breakdown vermindert. Als daarentegen ouders en pleegouders accepteren naar elkaar zijn, heeft veel contact een gunstige invloed op de aanpassing van het pleegkind (Strijker, 2009). Tenslotte: “Een goede samenwerking tussen ouders, pleegouders en pleegzorgwerker en voldoende ondersteuning door de pleegzorgdiensten verkleinen de kans op een breakdown” (Vanderfaellie, 2007).

We zien hier dus drie factoren die nauw met elkaar verbonden zijn: acceptatie van de plaatsing door de ouders, de relatie tussen ouders en grootouders en de bezoeken van het kleinkind van en aan de eigen ouders.

We verwachten dan ook dat de plaatsing van pleegkleinkinderen stabiel verloopt, wanneer de ouders van deze kinderen de plaatsing accepteren, wanneer de relatie tussen hen en de pleeggrootouders goed is en wanneer in het geval van een slechte relatie de kleinkinderen hun ouders heel weinig bezoeken.

j) Rolopvatting grootouders

Incidenteel is het in de literatuur te vinden: grootouders die er moeite mee hebben om de grootouderrol in te ruilen voor de rol van opvoeder. Die rolwisseling betekent dat grootouders minder moeten gaan verwennen en strenger en consequenter op moeten treden. Incidenteel is in de literatuur zelfs te vinden dat de grootouders te streng zijn (Van den Bergh, 2015), hetgeen dan wordt geassocieerd met ouderwets en star. In het voorafgaande onderzoek (Van Oosteren, 2014) stelden enkele pleeggrootouders zelf vast dat ze voor de kleinkinderen die ze opvoeden minder streng zijn dan ze vroeger waren voor hun eigen kinderen. Ook de hulpverleners die hierover rapporteren, zeggen dat betreffende grootouders als opvoeder te toegevend zijn voor een kind dat een strakkere opvoeding nodig heeft.

We verwachten dat de plaatsing van pleegkleinkinderen stabiel verloopt, wanneer de grootouders er in slagen de opvoedersrol aan te nemen.

k) Concurrentie voor kleinkind

In pleeggezinnen komt het van tijd tot tijd tot een breakdown omdat er problemen rijzen tussen het pleegkind en het eigen kleine kind, soms tussen het pleegkind en de eigen nieuwe partner. Wanneer de pleegouders het gevoel krijgen dat het pleegkind het eigen kind zou kunnen gaan beschadigen (bij voorbeeld van de trap duwen) en ze kunnen dit gedrag niet beïnvloeden, dan wordt er soms voor gekozen dit probleem op te lossen door het pleegkind weg te sturen. “Het hemd is nader dan de rok” (Nijssen et al. 2014). Oosterman e.a. (2007) noemen dit ook, maar verwijzen tevens naar onderzoek waarin aangetoond wordt dat eigen kinderen van pleegouders een protectieve factor zijn voor het pleegkind.

We verwachten dat de plaatsing van pleegkleinkinderen stabiel verloopt wanneer er geen concurrentie is voor het kleinkind.

l) Kleinkinderen die de leeftijd van 18 jaar bereiken

Algemeen wordt aangenomen dat een pleegkind in veel gevallen te kampen heeft met een ontwikkelingsachterstand (Vanderfaeillie & Van Holen, 2010). De pleegzorg wordt in de praktijk echter meestal beëindigd wanneer het pleegkind 18 jaar wordt, hoewel de wet toestaat dat de pleegzorg verlengd wordt (Hermanns, 2010; Van Oosteren, 2014). Waarom wordt toch zo vaak vastgehouden aan deze leeftijdsgrens?

In het voorafgaande onderzoek werden diverse onderwerpen aangeroerd die te maken hebben met knelpunten die opdoemen, wanneer een pleegkleinkind de leeftijd van 18 jaar bereikt.

Van de 48 kinderen waren er 15 18 jaar geworden bij hun grootouders. 14 van hen werden op of rond hun 18^e uitgeschreven uit de pleegzorg. Bij 9 daarvan gaf dat problemen. 2 van deze 9 zijn naar kamertraining gegaan. Einde pleegzorg betekent einde van de vergoeding, terwijl de kosten niet stoppen. Aan de andere kant zijn veel pleegkleinkinderen op hun 18^e niet toe aan zelfstandig wonen (Audenaert 2010). De grootouders voelden er daarom meestal niets voor om hun kleinkind weg te sturen. Toch ontstond voor velen een groot financieel probleem als ze doorgingen (Van Oosteren, 2014).

Op grond van het voorafgaande onderzoek verwachten we de plaatsing van pleegkleinkinderen stabiel verloopt, wanneer de plaatsing verlengd wordt bij het bereiken van de leeftijd van 18 jaar.

m) Het netwerk van pleeggrootouders

Familie en vrienden van pleeggrootouders kunnen van grote betekenis zijn. Niet alleen voor morele ondersteuning, maar ook om zo nodig hand- en spandiensten te verrichten. Veelal werden de persoonlijke netwerken van pleeggrootouders kleiner, nadat ze een kleinkind in huis genomen hadden. De meesten namen daar genoeg mee. Andere pleeggrootouders beseften dat ze hun

netwerk hard nodig hadden en werkten er gericht aan om dit te vergroten (Van Oosteren, 2014).

Op grond van het voorafgaande onderzoek verwachten we dat de plaatsing van pleegkleinkinderen stabiel verloopt, wanneer de grootouders een royaal netwerk hebben.

n) De begeleiding door hulpverleners

Vanderfaeillie e.a. (2012) wijzen er op dat de hulpverlening wel degelijk van invloed is op de uitkomsten van een pleegzorgplaatsing. Genoemd worden de wisseling van personeel, de snelheid waarmee het perspectief duidelijk wordt en de kwaliteit van de feitelijke ondersteuning.

We verwachten dan ook dat de plaatsing van pleegkleinkinderen met een goede, duurzame begeleiding stabiel verloopt.

2.2 Onderzoeksvraag

Dit vervolgonderzoek heeft als onderzoeksvraag:

“Waarom lukken sommige plaatsingen bij pleeggrootouders wel en andere juist niet?”

Deze studie volgt op het onderzoek “Pleeggrootouders maken het verschil” (Van Oosteren, 2014), waarin een beeld geschetst wordt van pleeggrootouders in Nederland vanuit het perspectief van pleeggrootouders. In dit vervolgonderzoek wordt het beeld verbreed door niet alleen de pleeggrootouders, maar ook ouders, pleegkinderen en hulpverleners te bevragen. Daarnaast gaan we in dit vervolgonderzoek op zoek naar factoren die (mede) bepalen of een plaatsing bij pleeggrootouders goed, minder goed gaat of zelfs leidt tot een breuk: succesfactoren en risicofactoren: een succesfactor vergroot de kans op een stabiele plaatsing. Een risicofactor verkleint de kans op een stabiele plaatsing.

Wanneer we (het samenspel tussen) deze factoren vinden, kunnen pleeggrootouders en professionals mede daardoor beter beoordelen of ze willen beginnen aan zo’n vorm van (langdurige) pleegzorg en of ze bepaalde maatregelen willen nemen bij het signaleren van risicovolle ontwikkelingen of situaties. Al met al zal dit leiden tot het beter gebruiken van de beschikbare potentie.

De informatie die nodig is om deze vraag te beantwoorden is verkregen via diepte-interviews met de pleeggrootouders en met personen die vanuit een ander perspectief aanvullende informatie kunnen geven over betreffende pleegzorgplaatsingen. De analyse zal per factor plaatsvinden en zichtbaar maken welke factoren in welke omstandigheden tot een succesvolle plaatsing leiden, dan wel een breakdown dichterbij brengen. Daarbij zal ook aandacht zijn voor het samenspel tussen de factoren.

2.3 Methode

2.3.1 Respondenten

Voor dit vervolgonderzoek zijn de pleeggrootouders uit het eerste onderzoek benaderd (Van Oosteren, 2014). Deze zijn destijds willekeurig gekozen uit 60 adressen van 4 wat grotere Nederlandse pleegzorgorganisaties. Deze 60 adressen waren in feite 60 willekeurig gekozen telefoonnummers. Grootouders die hun kleinkind opvoeden zonder te zijn geregistreerd als pleegouder zijn toen niet meegenomen in het onderzoek.

De basis van dit vervolgonderzoek zijn interviews met deze eerder geïnterviewde pleeggrootouders, aangevuld met gesprekken met hun kleinkinderen, de ouders van deze kleinkinderen en relevante hulpverleners. Van 35 pleeggrootouder(-paren) uit het eerste onderzoek zijn er 33 benaderd. Twee van de oorspronkelijke pleeggrootouder(-paren) zijn niet benaderd vanwege te verwachten communicatieproblemen. Er vervielen daarnaast 13 gezinnen. In 5 gevallen omdat het niet lukte contact te krijgen met de betreffende pleeggrootouders. De 8 anderen gaven uiteenlopende redenen om geen vervolggesprek te voeren.

Er zijn dus uit het voorafgaande onderzoek uit 2014 20 grootouder(-paren) overgebleven die samen voor 25 kinderen zorgen. In het vorige onderzoek zorgden 35 grootouders voor 48 kinderen; 23 kinderen werden dus verzorgd door de 15 ouders die in 2016 niet aan het onderzoek hebben deelgenomen. De verdeling (breakdown of geen breakdown) van de 23 kinderen die niet meegedaan hebben aan het vervolgonderzoek: 12 geslaagde plaatsingen, 7 breakdown en 4 kinderen woonden nog bij hun grootouders. Het percentage breakdown is dan 30%. Een relatief groot aantal (7) kinderen van de breakdowngroep is dus wegge gevallen.

De verdeling (breakdown of geen breakdown) van de 25 kleinkinderen die wel meededen aan het onderzoek was bij beëindiging plaatsing ten tijde van de interviews in het vorige verslag (2014): 3 breakdown, 19 geslaagde plaatsingen, 3 niet-afgeronde plaatsingen. Het percentage breakdown is hier 12%. Daarbij zijn de kleinkinderen die bij hun grootouders woonden, maar nog geen 18 jaar waren, meegeteld met de "geslaagde plaatsingen".

Gesproken is met 20 pleeggrootouder(-paren) van 25 kleinkinderen, met 13 hulpverleners, met 5 ouders en met 4 kleinkinderen. Bijna alle pleeggrootouders vonden het zinvol dat anderen uit hun netwerk geïnterviewd werden om tot een beter beeld te komen van de gebeurtenissen waarover met hen gesproken was. Een grootouder wilde dat niet, omdat ze zoveel vertrouwelijke informatie gegeven had dat ze bang was dat die via deze gesprekken zou uitlekken. Niettemin lukte het slechts in een beperkt aantal gevallen te spreken met kleinkinderen en hun ouders.

Reacties van pleeggrootouders op de uitnodiging van onderzoeker om mee te werken aan een tweede gesprek.

"Ik zal het vragen". Enkele dagen later gevolgd door een negatief antwoord: 5 ouders, 6 kleinkinderen. Met een positief antwoord: 5 ouders, 4 kleinkinderen.

"Je moet ze daar niet mee lastig vallen, dat rakelt alles weer op". 5 ouders, 6 kleinkinderen.

"Ik weet zeker dat ze dat niet doen": 4 ouders, 4 kleinkinderen.

In 3 gevallen gaven de grootouders een telefoonnummer en werd medewerking alsnog geweigerd (1 ouder, 2 kleinkinderen).

In slechts 3 gevallen gaven de grootouders geen gegevens van een hulpverlener: de hulpverlening was zo versnipperd geweest over meerdere personen dat het niet lukte een naam te noemen van een hulpverlener die een redelijk beeld zou kunnen geven.

Drie hulpverleners waren onvindbaar. Ze waren vertrokken bij hun werkgever. Eén hulpverlener wilde niet meewerken.

We hebben de groep van 25 kleinkinderen in het huidige onderzoek in tweeën gedeeld. Groep 1 bevat kinderen die zonder al te grote problemen bij hun grootouders opgroeiden en kinderen die na een tijdelijk verblijf bij hun grootouders met een gunstig perspectief teruggegaan zijn naar hun vader en/of moeder. Groep 2 bevat kinderen die een ongunstige (breakdown) of minder gunstige ontwikkeling doormaakten. We verstaan onder kinderen met een minder gunstige ontwikkeling kinderen die tijdelijk bij hun grootouders weg moesten omdat het opvoeden niet meer lukte, maar teruggekomen zijn. Daarnaast zitten er in groep 2 kinderen waarvan de grootouders expliciet betwijfelen of de huidige verblijfplaats van het kind een stabiele leef- en opvoedingssituatie is.

We hebben voor deze tweedeling gebruik gemaakt van de denkwijze van Van Oijen (2010): "Het doel van langdurige pleegzorgplaatsingen is doorgaans het bieden van een stabiele leef- en opvoedingssituatie waarin het pleegkind zich zo gunstig mogelijk kan ontwikkelen. De gedachte hierachter is dat stabiliteit en continuïteit in leef- en opvoedingssituatie een onmisbare voorwaarde is voor de ontwikkeling van de kinderen."

Deze tweedeling leidt tot twee vergelijkbare groepen (respectievelijk 12 en 13 kinderen). Door de tweedeling op deze wijze uit te voeren kunnen we de groepen een naam geven die het antwoord op de onderzoeksvraag dichterbij brengt. Groep 1 noemen we: "Stabiele plaatsingen". Groep 2 noemen we: "Instabiele plaatsingen".

	Grootouders	Hulp- verleners	Ouders	Klein- kinderen
Stabiel	13	8	5	1
Instabiel	12	8	2	3

Tabel 1. Respondenten verdeelt naar stabiel/instabiel

2.3.2 Materiaal, de interviews

Geïnterviewd zijn de pleeggrootouders en het pleegkleinkind, mits ouder dan 10 jaar. Alsook de meest betrokken ouder van het kleinkind, in principe de zoon of dochter van de pleeggrootouders, en de meest relevante (op basis van duur van de hulpverlening) hulpverlener. Gekozen is voor een wijze van interviewen waarbij gebruik gemaakt is van verschillende perspectieven (pleeggrootouders, kinderen, kleinkinderen, hulpverleners) om zo een goed zicht te krijgen op de ontwikkeling en uitkomst van een plaatsing. Op deze manier ontstaat meer verdieping, inzicht in het mechanisme, de samenhang tussen factoren en de situatie van het pleegkind.

Om alle in paragraaf 2.1 genoemde factoren te kunnen bespreken zijn de volgende onderwerpen inleidend aan de orde gesteld.

1. *De relatie tussen ouders en pleeggrootouders.* Dit is systematisch bevraagd evenals de verschillende momenten/gebeurtenissen (bijvoorbeeld ruzie/ziekte/start hulpverlening) tijdens het verloop van de plaatsing. Ook is gezocht naar interferentie met andere factoren.
2. *Life events.* Een ernstige ziekte of overlijden is daar een voorbeeld van. Een brand, ontslag of een nieuwe liefde kan een ander belangrijk life event zijn.
3. *De motivatie van de pleeggrootouders.* Over dit onderwerp is met een open vraag gestart. Daarna is met gesloten vragen doorgevraagd.
4. *Het gedrag van het kleinkind.*
5. *De grootte van het netwerk.* Helpt het? Wanneer wel, wanneer niet? Kun je het gericht vergroten? Is het altijd handig?
6. *Kleinkinderen die de leeftijd van 18 jaar bereiken.* Ook bij dit onderwerp werd gestart met een open vraag.
7. *Ontvoerde, weggelokte kinderen².*
8. *Ondersteuning door professionals.*

De opzet van de interviews was als volgt. Vooraf werd aan de interviewer (Henk van Oosteren) steeds verteld hoe het gegaan was met het kleinkind na het gesprek van drie jaar geleden, vrijwel altijd ongevraagd. Vervolgens werd elk interview begonnen met de open centrale vraag: "waarom is het (niet) gelukt? Zijn er dingen geweest waardoor het bijna misgelopen is? toch goed afgelopen is?".

Daarna volgde een open vraag over de factor relatie tussen de grootouders en hun kind, de ouder van het geplaatste kleinkind: "Hoe was de relatie bij de start? Hoe is de relatie onderhouden? Welke gebeurtenissen speelden daarbij een rol?".

Naar aanleiding van deze vragen kwamen de meeste vooraf geselecteerde factoren aan de orde. Daarna werden als tweede stap de vooraf geselecteerde factoren doorlopen die niet spontaan genoemd werden. Daarop werd doorgevraagd. Tenslotte werd aan het eind met de geïnterviewde de mogelijkheid besproken dat hun kind, kleinkind of relevante hulpverlener geïnterviewd zou worden over dezelfde factoren. Om een zo zuiver mogelijk beeld te krijgen van deze bijzondere pleegzorgplaatsing. Na afloop werd ook de vraag gesteld of de respondent zo nodig later (telefonisch of per email) nog aanvullende informatie zou willen geven. Daar is uiteindelijk elf keer gebruik van gemaakt.

Door deze manier van werken kwamen in elk gesprek de volgende aanvullende onderwerpen ter sprake:

- o) Geloof:** het gelovig zijn van de familie en de daarbij passende normen, waarden en contacten. We verwachten dan ook dat de plaatsing van pleegkleinkinderen in een gelovige familie stabiel verloopt.
- p) Waardeoordeel over de pleeggrootouders:** uitgesproken tijdens het interview door de pleegzorgbegeleiders. Dit thema werd steeds afgesloten met de vraag of ze met de kennis van nu dit kind opnieuw bij deze grootouders zouden plaatsen. We verwachten dat de plaatsing van pleegkleinkinderen met een positieve beoordeling stabiel verloopt.
- q) Samenspel:** daarnaast is uit de literatuur en ervaringen in de praktijk wel duidelijk dat de tot nu toe genoemde factoren niet op zich staan, er is vaak sprake van een samenspel. In dit onderzoek was het niet mogelijk dit samenspel specifiek, per factor, te analyseren. Om toch een indruk te krijgen hebben we per kind de factoren bij elkaar opgeteld, waarvan we verwachtten dat ze zouden bijdragen aan een stabiele plaatsing. Dit geeft een score voor een stapeling van succesfactoren, die wijst op een grotere kans op een stabiele plaatsing. We verwachten daarom dat er bij meer succesfactoren de plaatsing stabiel verloopt.

De gegevens over de factoren leeftijd van het kind bij aanvang van de formele pleegzorg (factor b) en het aantal verplaatsingen voorafgaand aan de plaatsing bij grootouders (factor c) waren al bekend uit het eerste onderzoek.

² "Weggelokte" kinderen zijn niet meegenomen in de conclusies (Van Oosteren, 2014). Ze zijn wel vermeld (pagina 17), verstoep in de paragraaf "het verlangen van de ouders".

2.3.3 Analyse

De interviews zijn opgenomen. Van de opnames is een verslag gemaakt, waarin centrale uitspraken woordelijk genoteerd zijn en het verhaal opgeschreven is in een uitgebreide samenvatting. Dit verslag is teruggestuurd naar de respondenten voor op- en aanmerkingen. Deze zijn verwerkt en vervolgens is per onderzoeksvraag genoteerd welke informatie relevant is. Deze informatie is gecodeerd, zodat het geteld kon worden en gerelateerd aan de overige informatie over de families.

Na herlezing van alle verslagen en de bestudeerde literatuur is genoteerd welke factoren aan de orde zijn bij welk kind. Daarbij werden meer factoren aangetroffen dan vooraf genoteerd op basis van het vorige onderzoek en de literatuur (zie hiervoor). Vervolgens zijn bij elke factor die aan de orde kwam per familie citaten en passages uit het verslag genoteerd die kenmerkend zijn voor deze familie betreffende dit onderwerp. In totaal betrof het ongeveer 300 citaten en passages. Op grond van deze informatie is een beschrijving gemaakt, geordend naar factor, die een antwoord geeft op de onderzoeksvraag. In dit eindrapport is een beperkt aantal citaten en passages opgenomen. Per kind werd aangegeven of een factor wel (code 1) of niet (code 0) speelde. Tabel 2 (hoofdstuk 3) geeft de resultaten weer. Onderaan de tabel staat aangegeven hoe vaak een factor aan de orde kwam in de groepen Stabiel (S) en Instabiel (I).

3. Resultaten

3.1 Welke factor is aan de orde bij welk kleinkind?

Hieronder staan de in hoofdstuk 2.1 genoemde factoren op een rijtje. Hierop richt de verdere analyse zich. We hebben hierbij kinderen geteld in plaats van gezinnen, omdat er soms meerdere kinderen in een gezin verblijven.

- a) *Gedrag van het pleegkleinkind.* We verwachten dat de plaatsing van een pleegkleinkind zonder gedragsproblemen (1)³ stabiel verloopt.
- b) *Leeftijd bij aanvang pleegzorg.* We verwachten dat het opvoeden van kinderen die op zeer jonge leeftijd (jonger dan 6 jaar) bij de grootouders geplaatst worden (1) stabiel verloopt.
- c) *Aantal verplaatsingen vooraf.* We verwachten dat het opvoeden van pleegkleinkinderen die weinig verplaatst zijn (1) stabiel verloopt.
- d) *Life events.* We verwachten dat de plaatsing van pleegkleinkinderen stabiel verloopt, wanneer er weinig life events (1) zijn.
- e) *Sociaaleconomische status.* We verwachten dat de plaatsing van pleegkleinkinderen stabiel verloopt bij een hoge SES (1).
- f) *Motivatie pleeggrootouders.* We verwachten dat de plaatsing van de kinderen stabiel verloopt wanneer de pleeggrootouders meer gemotiveerd (1) zijn.
- g) *De relatie tussen ouders en grootouders.* We verwachten dat de plaatsing van de pleegkleinkinderen stabiel verloopt wanneer de relatie tussen hen en de pleeggrootouders goed is (1).
- h) *Acceptatie door ouders van de plaatsing.* We verwachten dat de plaatsing van de pleegkleinkinderen stabiel verloopt wanneer de ouders van deze kinderen de plaatsing accepteren (1).
- i) *Bezoek aan de eigen ouders bij een slechte relatie.* We verwachten dat de plaatsing van de pleegkleinkinderen stabiel verloopt, wanneer in het geval van een slechte relatie, de kleinkinderen hun ouders heel weinig (1) bezoeken.
- j) *Rolopvatting grootouders.* We verwachten dat de plaatsing van pleegkleinkinderen stabiel verloopt wanneer de grootouders er in slagen de opvoedersrol (1) aan te nemen.
- k) *Concurrentie voor het kleinkind.* We verwachten dat de plaatsing van pleegkleinkinderen stabiel verloopt wanneer er geen concurrentie (1) is voor het kleinkind.
- l) *Kleinkinderen die de leeftijd van 18 jaar bereiken.* We verwachten dat de plaatsing van pleegkleinkinderen

stabiel verloopt, wanneer de plaatsing verlengd wordt (1) bij het bereiken van de leeftijd van 18 jaar.

- m) *Het netwerk van de pleeggrootouders.* We verwachten dat de plaatsing van pleegkleinkinderen stabiel verloopt, wanneer de grootouders een royaal netwerk (1) hebben.
- n) *De begeleiding door hulpverleners.* We verwachten dat de plaatsing van pleegkleinkinderen met een duurzame goede begeleiding (1) stabiel verloopt.
- o) *Geloof.* We verwachten dat de plaatsing van pleegkleinkinderen in een gelovige familie (1) stabiel verloopt.
- p) *Waardeoordeel over de pleeggrootouders.* We gaan er van uit dat de plaatsing van pleegkleinkinderen met een positieve beoordeling (1) stabiel verlopen is.
- q) *Stapelning van succesfactoren.* We verwachten dat bij meer succesfactoren (1) de plaatsing stabiel verloopt.

3.2 Bij welke factor zien we een verschil tussen de groep met stabiele plaatsingen en de groep met instabiele plaatsingen?

Om te bepalen of er een verschil is tussen het aantal keren dat een factor in de twee groepen voorkwam zijn er twee bewerkingen uitgevoerd:

1. Statistische toetsing.
2. Visuele inspectie (beoordeling door de onderzoeker) van de verschillen.

Voor de statistische toetsing is middels een chi-kwadraat toets per factor gekeken of het aantal positieve scores in de stabiele groep verschilde van dat in de instabiele groep. Voor een toetsing van een mogelijk verschil in stapeling van deze scores is het gemiddeld aantal positieve scores in beide groepen vergeleken middels een t-toets voor onafhankelijke steekproeven. Uit de statistische toetsing kwam naar voren dat de groepen verschillen op factor A (Gedrag pleegkind; $p < 0,05$) en factor G (Relatie grootouders-ouders; $p < 0,05$). Bij meer kinderen in stabiele groep waren zowel het gedrag als de relatie niet problematisch. Ook het verschil in gemiddelde score voor de stapeling was statistisch significant ($p < 0,05$). In de stabiele groep kwamen gemiddeld meer succesfactoren voor.

³ “(1)” verwijst naar de formulering van code 1 in tabel 2. “..met gedragsproblemen” krijgt dan code (0).

	Nummer kind	Groep	Factoren																Q Stapel (aantal factoren met score 1)
			A Gedrag kind	B Leeftijd kind	C Aantal voorafgaande verplaatsingen	D Life events	E Sociaal / economische status	F Motivatie grootouders	G Relatie ouders en grootouders	H Acceptatie plaatsing door ouders	I Bezoek aan ouders bij slechte relatie	J Rolopvatting grootouders	K Concurrentie voor kind	L Kind ≥ 18 jaar	M Netwerk grootouders	N Begeleiding hulpverleners	O Geloof	P Oordeel over grootouders	
	1	S	1	1	1	0	1	1	0	0	1	1	1	1	1	0	n.b.	10	
	4	S	0	0	0	1	1	1	1	1	n.b.	1	1	0	1	1	1	11	
	8	S	0	1	1	1	1	1	0	0	1	1	1	n.b.	1	1	0	11	
	11	S	1	1	1	0	1	1	0	1	1	1	1	n.b.	1	1	0	13	
	12	S	1	1	1	0	1	1	0	1	1	1	1	n.b.	1	1	0	13	
	13	S	0	0	1	1	1	1	0	1	1	0	1	0	1	0	0	9	
	14	S	1	0	1	1	1	1	1	1	n.b.	1	1	1	1	1	0	12	
	15	S	1	0	1	1	1	1	1	1	n.b.	1	1	n.b.	1	1	0	12	
	16	S	0	0	1	1	1	1	1	1	n.b.	1	1	n.b.	1	1	0	11	
	18	S	1	1	1	1	1	1	1	1	n.b.	1	1	n.b.	1	0	1	13	
	19	S	1	1	1	1	1	1	1	1	n.b.	1	1	n.b.	1	1	0	12	
	21	S	1	0	1	0	1	1	0	1	1	1	1	n.b.	1	1	0	11	
	23	S	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	n.b.	1	1	0	12	
	2	I	0	0	1	1	1	1	0	0	1	0	1	0	1	1	0	9	
	3	I	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	1	0	1	1	0	10	
	5	I	0	1	1	1	1	1	1	1	n.b.	1	1	n.b.	1	1	0	12	
	6	I	0	0	1	0	1	1	0	0	1	0	1	0	1	1	0	8	
	7	I	0	1	1	1	1	1	0	0	1	1	1	n.b.	1	1	0	11	
	9	I	0	1	1	0	1	1	0	1	1	1	1	0	1	1	0	10	
	10	I	0	1	1	0	1	1	0	1	1	1	1	1	1	0	0	10	
	17	I	0	0	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	0	0	11	
	20	I	0	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	n.b.	1	1	0	12	
	22	I	0	0	1	0	1	1	0	1	1	1	1	n.b.	1	0	0	9	
	24	I	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	n.b.	1	1	0	12	
	25	I	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	n.b.	1	0	0	11	
I. Aantal plaatsingen met bekende score op factor (0 of 1)																			
Stabiele plaatsingen (S)			13	13	13	13	13	13	13	13	7	13	13	4	13	13	13	9	
Instabiele plaatsingen (I)			12	12	12	12	12	12	12	12	11	12	12	6	12	12	12	8	
Totaal			25	25	25	25	25	25	25	25	18	25	25	10	25	25	25	17	
II. Aantal plaatsingen met ontbrekende score (n.b.)																			
Stabiele plaatsingen (S)			0	0	0	0	0	0	0	0	6	0	0	9	0	0	0	4	
Instabiele plaatsingen (I)			0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	6	0	0	0	4	
Totaal			0	0	0	0	0	0	0	0	7	0	0	15	0	0	0	8	
III. Aantal plaatsingen waarbij factor van toepassing is (=score 1)																			
Stabiele plaatsingen (S)			9	7	12	9	13	13	6	11	7	12	13	1	13	11	2	9	
Instabiele plaatsingen (I)			2	8	12	7	12	12	1	9	11	9	12	2	12	8	0	8	
Totaal			11	15	24	16	25	25	7	20	18	21	25	3	25	19	2	17	
IV. % plaatingen waarbij factor van toepassing is (=C/A*100%)																			
Stabiele plaatsingen (S)			69%	54%	92%	69%	100%	100%	46%	85%	100%	92%	100%	25%	100%	85%	15%	100%	
Instabiele plaatsingen (I)			17%	67%	100%	58%	100%	100%	8%	75%	100%	75%	100%	33%	100%	67%	0%	100%	
Totaal			44%	60%	96%	64%	100%	100%	28%	80%	100%	84%	100%	30%	100%	76%	8%	100%	
Verschil in %-punten tussen stabiele en instabiele plaatsingen			53%	-13%	-8%	11%	0%	0%	38%	10%	0%	17%	0%	-8%	0%	18%	15%	0%	
Noemenswaardig verschil?			ja*						ja*			ja			ja			ja	
Om rekening te houden met het aantal missings per case is bij de berekening van verschillen tussen groepen het % van het aantal valide scores gebruikt. n.b.=niet bekend																			
ja*=verschil op basis van statistische toetsing (p < .05) ja=verschil op basis van visuele inspectie (15% of meer)																			

Tabel 2. Hoe vaak komt een factor voor?

De visuele inspectie is uitgevoerd omdat de beide groepen (12 om 13) vrij klein waren voor een statistische toetsing en mogelijke interessante verschillen daardoor over het hoofd worden gezien. We besloten bij een verschil van 15% of meer dat een factor 'mogelijk relevant' kon zijn. Dit betrof drie factoren: factor J (Rolopvatting grootouders), factor N (Oordeel over de begeleiding) en factor O (Geloof).

Bij de overige factoren troffen we geen verschil aan, het betreft hier:

- *factor B: Leeftijd van het kind bij aanvang plaatsing*
- *factor C: Aantal verplaatsingen vooraf*
- *factor D: Life events*
- *factor E: Armoede*
- *factor H: Acceptatie door ouders*
- *factor I: Thuisbezoek*
- *factor K: Concurrentie voor het kleinkind*
- *factor L: Kleinkind wordt 18 jaar*
- *factor M: Netwerk grootouders*
- *factor P: Oordeel hulpverlener over de pleeggrootouder*

In de volgende paragrafen worden eerst de resultaten van drie significante factoren nader toegelicht, daarna die van de mogelijk relevante factoren. Bij elk factor wordt, wanneer dat aan de orde is, per respondent een beperkt aantal uitspraken over die factor genoteerd.

3.2.1 Factoren die een significant verschil laten zien tussen de groepen

Het gedrag van het pleegkleinkind

In de totale groep van 25 was er 11 keer sprake van *geen* gedragsproblemen. Van de 13 kinderen uit de stabiele groep vertoonden er 9 geen gedragsproblemen (69%), van de 12 kinderen uit de instabiele groep waren dit er 2 (17%). Daarbij namen we als maatstaf voor gedragsproblemen dat het betreffende kind een indicatie had voor een residentiële plaatsing in de jeugdzorg, of een indicatie voor cluster 4 onderwijs of ZMLK onderwijs, of expliciet benoemde psychiatrische problemen, of een combinatie daarvan. Voorbeelden daarvan⁴:

Toen ze in de puberteit kwam werd ze extreem moeilijk. Regelmatig zaten we tot diep in de nacht op haar te wachten. Soms tot de politie haar terugbracht. Uiteindelijk was het niet meer te doen en werd ze gesloten geplaatst.

Machteloze ouders, voortdurend problemen met zijn vader die te ongeduldig en te star was voor deze autistische jongen. Speciaal

onderwijs, pleeggezin, daarna internaat, waar hij weg liep. Ging totaal niet.

Zijn moeder zegt dat ze wist dat er iets niet klopte met hem. Hij huilde heel veel, bonkte met zijn hoofd, was erg agressief, gebruikte zijn vuisten snel, soms met een mes er in.

Alle (paren) grootouders die er in geslaagd zijn een kleinkind met gedragsproblemen stabiel op te voeden worden door andere respondenten beschreven als sterke persoonlijkheden en goede opvoeders. Zij slaagden er ook in te genieten van hun kleinkinderen, ondanks hun problematisch gedrag. Het lijkt belangrijk te zijn dat kinderen die te boek staan als problematisch, toch een thuis hebben waar ze lief gevonden worden. Enkele illustraties:

Een inmiddels volwassen kleinzoon vertelde het volgende over zijn binnenkomst bij zijn grootouders, nadat hij als 14-jarige weggelopen was uit een internaat, "... tot dat ik er helemaal genoeg van had. Ik wilde mezelf nog liever ophangen dan daar nog langer blijven. Ik liep weg, naar mijn opa en oma. Daar kwam ik helemaal overstuurd aan. Ik zei dat ik bij hen wilde wonen. Mijn opa zei meteen dat het goed was." De grootouders vertelden over dezelfde gebeurtenis bijna hetzelfde verhaal. Het verschil: Hij was welkom, hij kon blijven, maar ze hebben op de dag dat hij arriveerde echt niet besloten dat hij voorgoed kon blijven. Daarvoor waren ze zelf ook teveel verrast door de gebeurtenissen.

De oma van een ander pleegkleinkind vertelde over haar kleinkind met grote gedragsproblemen: "...bovendien is hij lief en heeft meestal een positieve stemming. Het is fijn hem in huis te hebben. En boven al: hij hoort erbij." De pleegzorgbegeleider vertelde hierover: "Dat vinden zijn grootouders, maar ook hij zelf voelt dat zo. Hij voelt zich echt thuis bij zijn grootouders. Het is ondenkbaar dat hij weg zou gaan, ook niet terug naar zijn ouders."

Een andere oma die in staat is over de positieve kanten van een zeer problematisch kleinkind te vertellen: "Donald is een moeilijk, maar bijzonder aardig kind. Leuk, aardig, altijd gevatte antwoorden. Er is van alles met hem aan de hand: autisme, ADHD, dyslexie. Hij heeft een WAJONG uitkering. Hij is niet in staat voor zichzelf te zorgen. Hoe het verder moet over vele jaren? Dat weten we nog niet?"

De kwaliteit als opvoeder komt vooral in beeld via verhalen die door begeleiders verteld werden:

Volgens de pleegzorgbegeleider van een kind met een autisme spectrum stoornis zijn deze grootouders bekwame opvoeders en lukte het hen wel om deze jongen goed op te voeden omdat zij in staat waren "de moeilijke balans tussen structuur bieden en ruimte

⁴ De teksten in onderstaand kader en ook de volgende teksten die gekaderd zijn, zijn letterlijk overgenomen uit de verslagen van de interviews.

bieden” te vinden. Deze jongen zei daar zelf over: “Bij mijn grootouders ging het beter omdat ik daar volledig geaccepteerd werd en omdat ik ruimte kreeg. Als ik iets wilde zei opa vaak: ‘Probeer het maar’. Ik wist daar ook dat ze om me gaven en dat ze mij nooit zouden wegsturen.”

De pleeggrootouders van kinderen met gedragsproblemen uit de instabiele groep worden beschreven als opvoeders, maar minder uitgesproken als sterke opvoeders.

“Ik merkte na verloop van tijd dat mijn grootouders me niet zouden laten vallen.”

Zij gaven duidelijkheid, verwenden hem niet, gaven hem wel veel aandacht, waren veel met hem bezig, gingen onvoorwaardelijk voor hem.

Dus van de ene kant lokte moeder hem met mooie beloftes (die ze niet kon waarmaken), van de andere kant vond de puberende Dirk het klimaat in huize Paans (grootouders) wel erg streng en strak. Ze ging maar door met dit erg moeilijke ventje, terwijl ze het amper vol kon houden.

Waarom is het zo misgelopen? Opa zei: “Er zit een verkeerd knopje aan”. Werner (hulpverlener) kan zich wel iets voorstellen bij deze uitspraak. “De grootouders van Jasper zijn normale opvoeders. Aan hen heeft het niet gelegen,” aldus Werner.

De relatie tussen de grootouders en de ouders van het pleegkleinkind

In de totale groep van 25 was er 7 keer sprake van een goede relatie tussen grootouders en ouders. Bij de 13 kinderen uit de stabiele groep was dit 6 maal het geval (46%), bij de 12 kinderen uit de instabiele groep was dit eenmaal het geval (8%).

Een goede relatie tussen de ouders van het kind en de grootouders die de opvoederstaak hebben overgenomen is erg belangrijk. Wij spreken van relatieproblemen, wanneer ouders zich bleven verzetten tegen de plaatsing bij de grootouders en/of vaak en langdurig conflicten hadden met de pleeggrootouders.

Bij 20 van de 25 kinderen accepteerden de ouders van het pleegkleinkind bij aanvang van de plaatsing dat hun kind naar de grootouders ging. In de loop der jaren veranderde dat en ontstonden er bij 18 kinderen hinderlijke relatieproblemen tussen grootouders en ouders. De aanvankelijke acceptatie bleek in de meeste gevallen dus van korte duur.

Er waren dus 7 kinderen in de stabiele groep, met wie het goed ging ondanks deze conflicten. Nadere beoordeling van deze 7 kinderen liet zien dat in al deze gevallen de grootouders duidelijk het belang van het kleinkind voor het belang van hun eigen kind lieten gaan. Bij 3 van de 7 was het contact tussen grootouders en ouders (mede daardoor) volledig verbroken. In de 4 andere gevallen hielden de grootouders hun standpunt vast bij conflicten, waardoor met een zekere regelmaat de relatie tijdelijk verbroken werd. Enkele illustraties uit de stabiele groep:

Zoals gezegd waren haar ouders zwaar verslaafd, vele jaren lang. Daisy ging naar haar opa en oma met instemming van hun zoon. Zijn vrouw Christien stemde toen ook in, maar ze heeft steeds het gevoel gehouden dat Daisy van haar afgepakt is. Dat is gebleven, ook na de scheiding, ook toen ze alweer een nieuwe partner had. Ze heeft dan ook steeds een hele vervelende, achterbakse houding gehad. Als ze kans kreeg stookte ze Daisy op tegen haar grootouders.

Toch lukte het haar de verantwoordelijkheid voor de opvoeding helemaal over te dragen aan haar ouders, ook al kostte het soms moeite. Haar man kostte het meer moeite. “Het zijn zijn ouders niet. Bovendien kon hij moeilijker dan ik verdragen dat Ernst van zijn grootouders meer ruimte kreeg. Hij mocht meer. Hijzelf zou er meer bovenop gezeten hebben.”

Enkele illustraties van de 12 kinderen uit de instabiele groep van wie de grootouders en ouders een moeizame relatie hadden:

Zij heeft Chrisje toen opgehaald en met Susanne en Jan afgesproken dat zij de eerste 4 jaren de zorg voor Chrisje op zich zou nemen. Als zij intussen hun leven weer op orde zouden hebben, zou Chrisje terug gaan naar haar ouders. Susanne en Jan gingen er mee akkoord. Maar 2 maanden later wilde Susanne haar kindje weer terug hebben. Toen heeft oma gezegd: “Daar komt niets van in”. Susanne heeft het toen via de kinderbescherming en de kinderrechter geprobeerd maar verloren.

Opa en oma deden, vóór de plaatsing, hun best om Monique zo veel mogelijk in huis te nemen, soms zelfs stiekem, zonder dat vader het wist (via zijn oppasgezin). Toen hij dat merkte heeft hij er voor gezorgd dat opa en oma hun kleinkind anderhalf jaar niet zagen.

Toen moeder weer onder invloed kwam van haar ex, heeft Tina Dylan in huis genomen. Moeder was niet in staat (tot haar grote spijt) voor Dylan te zorgen. Dylan is erg moeilijk en moeder heeft persoonlijkheidsproblemen. Moeder kwam aanvankelijk elke woensdag op bezoek. Ze vond het goed dat oma en opa voor Dylan zorgden.

Gea Willems slaagt er in een goede relatie met haar dochter, de moeder van Lia te onderhouden door voortdurend initiatief te nemen om met z’n drieën leuke dingen te gaan doen. Ze weet zeker dat het contact verwatert, wanneer zij geen initiatief meer neemt.

Grootouders meldten in verschillende gevallen de in de literatuur genoemde emotionele problemen van hun kleinkind na een bezoek van of aan hun ouders. Dit werd door hen gezien als logisch gevolg van het relatieprobleem met de ouders van het kleinkind.

Bij de meeste pleeggrootouders werden dus relatieproblemen gemeld die het hen bemoeilijkten om hun kleinkind harmonieus op te voeden.

Een stapeling van factoren

Om na te gaan of de stabiele en instabiele groep van elkaar verschillen in het aantal succesfactoren dat van toepassing is, hebben we het aantal succesfactoren van elk van beide groepen geteld. Bijvoorbeeld: bij de factor gedrag van het kleinkind is de factor positief geteld wanneer het kind geen gedragsproblemen heeft. We hebben hierbij gecorrigeerd voor non-response, hiertoe is per kind het aantal succesfactoren berekend als percentage van het aantal valide gescoorde factoren, (de score 'niet bekend' werd dus niet meegerekend).

Hoe meer factoren er geteld werden, des te meer gunstige zaken er speelden, hoe hoger de score. Een score van 100% zou betekenen dat alle 16 genoemde gunstige factoren bij een kind speelden, de hoogste score was 93% (kind 18 in Tabel 2, 13 van de 14 valide gescoorde succesfactoren aanwezig). Met een t-toets (tweezijdig) is nagegaan of het gemiddelde percentage succesfactoren in de stabiele groep (79%; n=13), significant verschilt van het gemiddelde percentage succesfactoren in de instabiele groep (70%; n=12). Dit blijkt het geval ($t=2.124$, $p=.045$). Een stapeling van succesfactoren is dus gerelateerd aan een meer stabiele plaatsing.

3.2.2 Factoren die bij visuele inspectie een mogelijke relevant verschil laten zien tussen de groepen

De rolopvatting van de grootouder

In de totale groep van 25 was er 21 keer sprake van een adequate rolopvatting van de pleeggrootouders. Bij de 13 kinderen uit de stabiele groep was dit 12 maal het geval (92%), voor de 12 kinderen uit de instabiele groep gold dit 9 keer (75%).

We zagen dus in totaal 4 keer dat de grootouders er niet in slaagden de opvoedersrol aan te nemen. Deze factor is aan de orde wanneer het genoemd is door de grootouder en bevestigd is door hulpverlener, ouder en/of kleinkind. Deze pleeggrootouders slaagden er niet in van de klassieke (vaak verwennende) grootouder rol over te stappen naar de duidelijk andere rol van opvoeder.

Het incidenteel in de literatuur genoemde "te streng" kwam nauwelijks voor. De grootouders die erin slaagden hun rol aan te passen zeiden dat het hen wel veel moeite kostte dit te doen. Vaak werd daarbij vermeld dat juist dit kind al zoveel ellende had meegemaakt, waardoor de neiging tot verwennen extra groot was. Interessant is het verhaal over twee van de kleinkinderen (Monique en Christa) van grootouders die er niet in geslaagd zijn hun rol aan te passen:

Toen ze in de puberteit kwam ging het mis met de opvoeding. Christa noemt twee oorzaken. Allereerst "...omdat ik mijn eigen gang ging...". Verder was het voor haar duidelijk dat opa alles goed vond. Ze zei dat opa haar verwend had. Later in het gesprek bleek mij dat het meer was dan alleen maar verwennen. Opa vond alles goed wat zij wilde. "Wat ik wilde gebeurde....".

Opa heeft Christa verwend en de hand boven het hoofd gehouden. Meer dan dat: Christa zegt: "Wat ik wil gebeurt". Mieke (hulpverlener)

bevestigt dit. Eigenlijk hebben de grootouders de omslag van (verwennende) opa en oma naar opvoeders die een kind "leiden" nooit gemaakt.

Ze werd onhandelbaar en is uit huis geplaatst. Ze is op meerdere adressen (instellingen) geweest. Aanvankelijk liep ze overal weg, wanneer het haar niet beviel. "Je mocht niks." Uiteindelijk werd ze gesloten geplaatst. Dit heeft allemaal meer dan een jaar geduurd. Toen ze gesloten zat, is ze gaan nadenken. "Als ik zo door ga, kom ik in de goot terecht." Ze realiseerde zich dat ze heel veel onderwijs misliep. Toen besloot ze dat het anders moest. Ze wist dat ze altijd welkom was bij haar grootouders en is daar uiteindelijk terug gekomen.

Het ging niet goed, met name op school: spijbelen, opstandig gedrag. Naar een groepshuis, naar een zwaardere internaat, naar Zaltbommel, naar Fornhese, naar Oosterpoort. Overal werd ze verder gestuurd, omdat ze haar niet goed aan konden. Ze heeft in die tijd vrijwel geen onderwijs gehad en raakte ver achter. In die periode hebben opa en oma haar elke dag bezocht, als dat tenminste was toegestaan. Uiteindelijk hebben ze er op aangedrongen dat Monique weer naar "huis" kwam. Dat is toen ook gebeurd. Vanaf dat moment is het met Monique steeds beter gegaan.

Monique is in haar puberteit anderhalf jaar naar verschillende internaten gestuurd. Ze herinnert zich als overheersend gevoel: 'boos'. "Ik was negatief over mezelf". Ander gevoel: 'opa en oma krijgen rust'. "... toen ik weg was, was alles negatief, kon me niets meer schelen. Ik vermaakte me wel op de groep. Langzamerhand ging ik denken: 'Straks heb ik niets, geen diploma.... Dit is niet wat ik van mijn leven wil maken.' Ik was boos van binnen (nu weet ik daar mee om te gaan). Terugkijkend is alles heel snel gegaan. Een groot deel van de gebeurtenissen vloog langs me heen... Toen is het knopje omgegaan.. Ik merkte na verloop van tijd dat mijn grootouders me niet zouden laten vallen. Ik ben uiteindelijk naar huis (grootouders) gegaan. Daarna is het steeds beter gegaan." Ze woont nog steeds bij haar grootouders.

Enkele pleeggrootouders kregen het verwijt dat ze de andere kleinkinderen achterstelden. Die mochten niet met opa en oma op vakantie, niet mee naar de Efteling etc. Niet alleen maar in gevallen waarin de grootouders hun opvoedersrol niet goed oppakten.

Bij twee van de vier families waar de grootouders de opvoedersrol niet genomen hebben, suggereren de kleinkinderen ("Monique en Christa") achteraf dat ze "op het rechte pad" terecht gekomen zijn, omdat ze merkten dat hun grootouders hen nooit zouden laten vallen, hen bleven accepteren wat ze ook deden.

De begeleiding door hulpverleners

In de totale groep van 25 was er 17 keer sprake van een positief oordeel over de hulpverlening door de pleeggrootouders. Bij de 13 kinderen uit de stabiele groep was dit 11 maal het geval (85%), voor de 12 kinderen uit de instabiele groep gold dit 8 keer (67%).

De grootouders die van mening zijn dat de hulpverlening hen te weinig gesteund heeft, zeiden dit zonder daarmee te bedoelen dat bij meer ondersteuning de plaatsing anders verlopen zou zijn. Over gezinsvoogden en kinderbescherming wordt wisselend gesproken. Sommige pleeg grootouders zeiden dat de gezinsvoogd te veel de terugkeer van hun kleinkind naar zijn ouders wilde bevorderen. Anderen waren tevreden met de rol van de gezinsvoogd als buffer tussen hen en de ouders van hun kind. Ook gehoord: “De kinderbescherming haalde Josje gelukkig bij zijn vader weg”. Alsof het er bij hoort en vanzelf gaat. Verder zeggen de kleinkinderen en ook hun ouders dat ze weinig gemerkt hebben van de pleegzorgbegeleiders. Die waren kennelijk meer gericht op de grootouders. Enkele illustraties:

Wat betreft de hulpverlening. Die ziet ze (oma) nu, aan het eind van de rit, regelmatig, eens per twee weken. Zowel bij de gezinsvoogdij als bij de pleegzorg zijn er weinig wisselingen geweest. Ze heeft in totaal twee gezinsvoogden gehad en een pleegzorgwerker, die even weggeweest is wegens zwangerschapsverlof. Zij heeft haar goed gesteund.

“De les voor begeleiders die in dit soort situaties terecht komen kan dus zijn. Let op dit soort pleegouders, die voortdurend op de toppen van hun kunnen bezig moeten zijn om alles goed te laten verlopen, wanneer deze mensen een emotioneel zware tegenslag krijgen of dreigen te krijgen, zoals bij voorbeeld deze burn-out. Dat kunnen deze mensen er niet bij hebben! Wat te doen in zo’n geval? Zorg dat het niet gebeurt en als dat niet lukt, los het zo gauw mogelijk op. Sla alarm, doe iets. Zorg dat ze de burn-out niet krijgt. Waarschuw haar voor de gevolgen voor het pleegkind (als je het aan ziet komen). Een andere les: als de problematiek van een pleegkind zo moeilijk is dat jouw kennis als begeleider te kort schiet, zorg er dan voor dat er iemand komt die deze bagage wel in huis heeft. Ook: als pleegouders buiten adem raken omdat ze het niet kunnen volhouden, kijk dan of je ze een beetje verlichting kunt bieden, bespreek dat met hen. Ook als een echte, allesomvattende oplossing niet bestaat,” aldus Tina (oma van een kleinkind met een breakdown).

Wat betreft de hulpverlening. Suzanne heeft steun gehad van de gezinsvoogden. Ze heeft destijds dan ook niet de voogdij over willen nemen. Ze was tevreden over het kleine groepje (gezinsvoogd, pleegzorgbegeleider en zichzelf) die samen zich af en toe konden buigen over de ingewikkelde opvoeding van Chrisje. Aan de pleegzorg heeft ze heel veel gehad. “...als ik geen oplossing meer zag, tips, meedenken met mij..”.

Met haar gezinsvoogd en pleegzorgbegeleider heeft ze weinig contact. Ze mist dat niet (Chrisje zelf).

Er was wel steeds een pleegzorgbegeleider. Prettig omdat de begeleider een gesprekspartner was die meedacht. Bovendien gaf het een veilig gevoel omdat zo nodig via de stichting waar de pleegzorg was ondergebracht een beroep gedaan zou kunnen worden op aanvullende hulp of bijstand.

De ondersteuning van de pleegzorg was zinvol voor zijn ouders, Albert heeft er weinig gebruik van gemaakt.

Het kwam zes keer voor dat de problemen van een kind die (tijdelijk) te moeilijk zijn voor pleeg grootouders door de vervolghulpverlening onderschat werden. Gevolg: een reeks van overplaatsingen. In twee gevallen geëindigd met een gesloten plaatsing van het kleinkind.

Geloof

In de totale groep van 25 werd 2 keer het geloof als succesfactor genoemd. Dit kwam alleen voor bij de 13 kinderen uit de stabiele groep (15%), voor de 12 kinderen uit de instabiele groep gold niet (0%).

Allereerst haalden deze grootouders hun motivatie voor een deel uit hun geloof. Verder bood hun geloof een set aan duidelijke waarden en normen, waaraan hun kleinkind ook hechtte en tenslotte zorgde de geloofsgemeenschap voor een hechte en stabiele kring van vrienden en familie met dezelfde duidelijk omschreven waarden en normen. Dit alles zou het opvoeden vergemakkelijken. Uiteindelijk speelde het geloof slechts bij twee families een rol, grotendeels positief. Voorbeelden:

Het geloof heeft hier ongetwijfeld een positieve rol gespeeld. Behalve de hierboven al genoemde motivatie van de grootouders, was er ook de gelovige omgeving van het gezin. Geen hard klimaat om in op te groeien. Een geloof dat aan Ernst houvast bood en structuur.

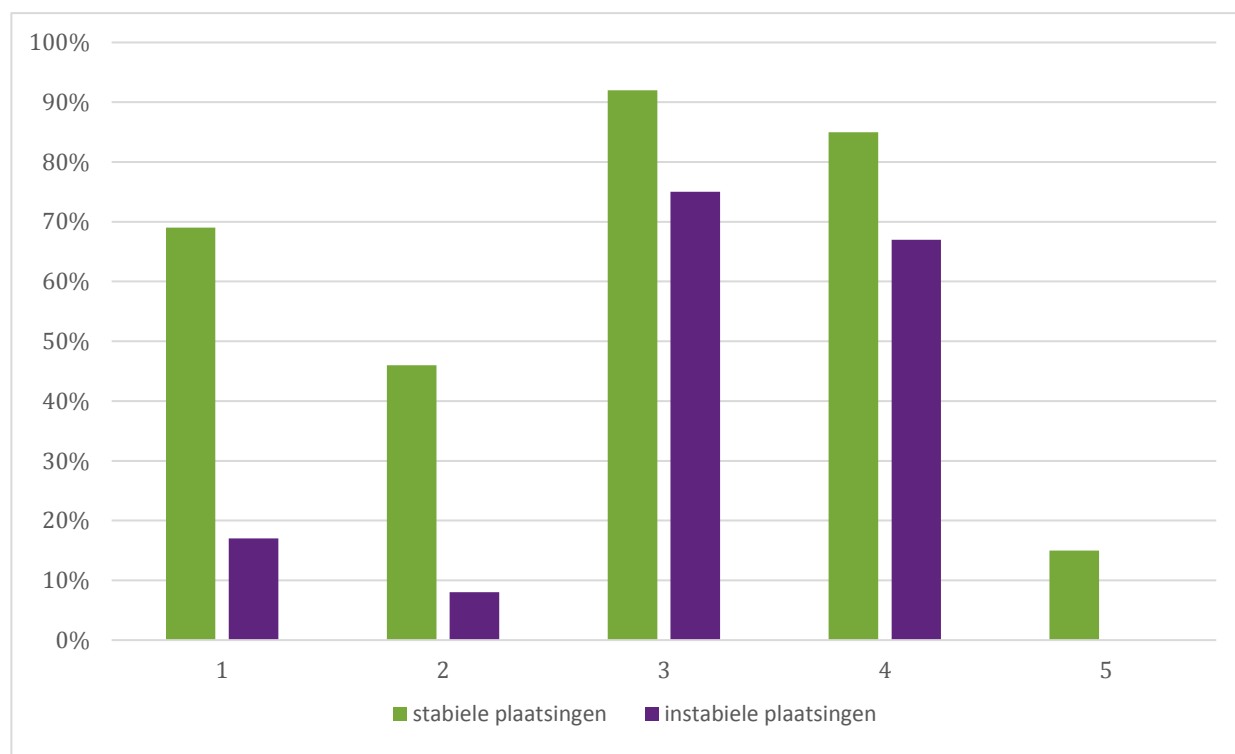
Opa zat via de kerk in het vrijwillige opvangwerk. Hij kon heel wat aan. Zijn grootouders gingen voor Ernst, niet alleen gemotiveerd vanuit een kerkelijke overtuiging, maar ook vanwege de familieband. Toen Ernst klein was ging het thuis helemaal fout. De vader van Ernst werkte dag en nacht en was in de weekends thuis. Voor Ernst was de zondag de zwaarste dag van de week. Vanwege de zondagsrust mocht niets. Veel op bed liggen dus.

Zou het geloof van invloed zijn op deze gunstige ontwikkeling? Oma is gereformeerd opgevoed. Het was dan ook vanzelfsprekend dat je je medemens ondersteuning biedt wanneer deze dat nodig heeft. Geen twijfel dus over de vraag of ze Hanny zou willen opvoeden. Deze opvatting, deze mentaliteit heeft beslist een rol gespeeld. De andere elementen van het geloof die ik (Van Oosteren, 2014) bij belijdende christenen aantrof: een schil van geloofsgenoten rond het gezin die allemaal dezelfde opvattingen en regels hebben die leidend zijn in hun leven zijn hier niet van toepassing.

3.2.3 Samenvattende grafiek

	stabiele plaatsingen	instabiele plaatsingen
1 Gedrag kind	69%	17%
2 Relatie ouders/grootouders	46%	8%
3 Rolopvatting grootouders	92%	75%
4 Begeleiding door hulpverleners	85%	67%

Tabel 3. Belangrijkste factoren

Grafiek 1. Relatie tussen de stabiliteit van plaatsingen en de belangrijkste factoren.

4. Conclusies

In dit onderzoek stond de volgende vraag centraal: “Waarom lukken sommige plaatsingen bij pleeggrootouders wel en andere, vergelijkbare plaatsingen juist niet?” Uit de uitkomsten van de interviews kunnen een aantal conclusies worden getrokken.

4.1 Conclusies op basis van een statistisch significant verschil tussen beide groepen

Van alle factoren die in dit onderzoek aan bod gekomen zijn in verband met de onderzoeksvraag, bleken er drie een significant verschil te geven tussen de groep kinderen met een stabiele plaatsing en een instabiele plaatsing. Het gedrag van het pleegkleinkind, de relatie van de grootouders met de ouders van het kleinkind en de stapeling van factoren. De gevallen waarin het gedrag en de relatie positief waren kwamen in de groep stabiele plaatsingen vaker voor. Ook bleek dat een stapeling van meerdere succes factoren een verschil te zien gaf.

4.2 Conclusies op basis van visuele inspectie van de verschillen

Drie van de onderzochte factoren gaven een verschil te zien tussen de beide groepen. Dit is geen significant verschil, maar een mogelijk verschil:

- In de groep stabiele plaatsingen werden meer grootouders aangetroffen die er in slaagden uit de rol van grootouder te stappen en de rol van opvoeder aan te nemen.
- In de groep stabiele plaatsingen werden minder pleeggrootouders aangetroffen met een negatief kritisch oordeel over de hulpverlening.
- In de groep stabiele plaatsingen werden meer pleeggrootouders met een actieve kerkelijke achtergrond aangetroffen.

4.3 Factoren die geen verschil lieten zien

De volgende factoren zijn wel aan de orde geweest in de interviews, maar zorgden niet voor een verschil tussen de beide groepen:

- *Leeftijd bij aanvang pleegzorg.* Kinderen die bij aanvang van de plaatsing ouder waren dan 6 jaar werden in beide groepen in ongeveer gelijke mate aangetroffen.
- *Motivatie pleeggrootouders.* In beide groepen zeer hoog, even hoog.
- *Aantal verplaatsingen vooraf.* Dit kwam nauwelijks voor.
- *Life events.* Deze waren er wel, maar kwamen in beide groepen ongeveer even vaak voor.
- *Acceptatie door ouders van de plaatsing.* In beide groepen gelijk.
- *Waardeoordeel over de pleeggrootouders.* In beide groepen gelijk.
- *Bezoek aan de eigen ouders met een slechte relatie.* Werd niet genoemd als factor van betekenis.

- *Concurrentie voor het kleinkind.* Dit kwam nauwelijks voor.
- *Sociaal economische status.* Werd niet genoemd als factor van betekenis.
- *Het netwerk van de pleeggrootouders.* Werd niet genoemd als factor van betekenis.
- *Kleinkinderen die de leeftijd van 18 jaar bereiken.* In beide groepen gelijk.

4.4 Bespreking van de factoren die een verschil lieten zien

Het gedrag van pleegkleinkind

Het probleemgedrag van het pleegkleinkind bleek een van de factoren te zijn die een significant verschil liet zien tussen de groep kinderen met een stabiele plaatsing en een instabiele plaatsing. Gedragsproblemen worden ook in de literatuur genoemd als belangrijke factor bij een breakdown (Strijker, 2009; Vanderfaellie, Van Holen & Coussens, 2007).

In dit onderzoek zagen we echter dat er ook pleeggrootouders zijn die er in slaagden de opvoeding van een kleinkind met ernstige gedragsproblemen positief af te ronden: 4 van de 14 kinderen met gedragsproblemen vielen in de groep met een stabiele plaatsing. Over deze 4 kinderen is het volgende genoteerd. In deze families werd expliciet gemeld dat betreffende kleinkind naar opa/oma luistert. De relatie met dit kind was goed, de grootouders genoten overduidelijk van hem/haar ondanks het zeer moeilijke gedrag. Ze worden beschreven als mensen die opvoedkundig sterk zijn en die ook kunnen incasseren.

De relatie tussen de pleeggrootouders en de ouders van hun kleinkind

De relatie van de grootouders met de ouders van het kleinkind is van invloed is op het welslagen van een plaatsing. Er bleken maar weinig ouders te zijn die het verblijf van hun kind bij hun eigen ouders blijvend ondersteunden. De meesten (bij 20 van de 25 kinderen) gingen wel aanvankelijk akkoord met het feit dat deze grootouders hun kind opvoeden. In de loop van tijd bleek een belangrijk deel van de ouders er toch bezwaar tegen te hebben. Dit leidde vaak tot conflicten, soms zelfs tot bedreigingen en ondermijning van het opvoedgezag van de grootouders. Ook veroorzaakte het loyaliteitsconflicten bij de kinderen. Deze voortdurende conflicten hebben bij veel families gezorgd voor moeilijker omstandigheden om het kleinkind op te voeden. Dit komt overeen met hetgeen gevonden is in de literatuur over pleegzorg (zie paragraaf 2.2).

In alle 7 gevallen, waarin de grootouders er in geslaagd zijn ondanks de relatieproblemen de plaatsing goed af te ronden (stabiele groep), hebben de grootouders duidelijk hun eigen kind gekozen en het belang van het kleinkind voorop gesteld. Ook boven het belang van hun eigen zoon of dochter. Dit leidde in 3 gevallen tot het verbreken van het contact met hun zoon of

dochter, voor langere tijd (jaren lang, voorgoed?). In de andere gevallen wordt het contact regelmatig tijdelijk verbroken wegens een conflict. Bij de ene familie is dat heftiger dan bij de andere. In al deze (4) gevallen lukt het de grootouders uiteindelijk de relatie met hun kind (of de ex-partner) weer op te pakken en zo te onderhouden. Ze namen na een conflict (soms na enige tijd) zelf initiatief om het contact weer te herstellen.

De stapeling van factoren

Binnen de stabiele groep zijn gemiddeld meer van de 16 onderscheiden factoren van toepassing (79%), dan binnen de instabiele groep plaatsingen (70%). Dit betekent dat het pleeggrootouders gemiddeld vaker lukt voor een stabiele opvoeding te zorgen wanneer er veel succesfactoren in het spel zijn, dan wanneer er veel risicofactoren spelen.

De rolopvatting van de grootouders

Wanneer het de grootouders niet lukte over te schakelen van (verwennende) grootouder naar strakkere opvoeder, kon dit de moeilijkheden, die er vaak toch al waren vanwege de gedragsproblemen, aanzienlijk vergroten. Het kwam niet zo vaak voor, maar bleek wel een onderwerp te zijn waarvan een pleegzorgwerker achteraf zei dat aandacht voor dit onderwerp in de beginfase van de begeleiding hoogstwaarschijnlijk geholpen zou hebben. Dit is een aandachtspunt voor de pleegzorg. In de literatuur is dit onderwerp nauwelijks aangetroffen: in het voorafgaande onderzoek (Van Oosteren, 2014) werd dit onderwerp enkele malen genoemd. Ook Vogels (2012) signaleert het.

Een open vraag in dit verband is de volgende. “Is het altijd negatief om, ogenschijnlijk grenzeloos en kritiekloos, door dik en dun achter je kleinkind te blijven staan, wanneer dit kind de sporen draagt van jarenlange verwaarlozing?”. Twee kleinkinderen waren wegens ernstig probleemgedrag niet te handhaven bij hun grootouders die op hun beurt te weinig de opvoedersrol oppakten en bleven verwennen. Deze kleinkinderen zijn vervolgens opgenomen in een instelling voor jeugdzorg en daarna meerdere keren overgeplaatst omdat het daar ook niet ging. In beide gevallen hebben hun grootouders gedurende die periode zeer intensief contact met hen gehouden. Beide kleinkinderen hebben zich uiteindelijk met succes ingespannen weer terug te gaan naar hun grootouders, waar ze opnieuw hartelijk ontvangen werden en waar het nu veel beter gaat.

Het geloof

In twee gelovige families was te zien dat het geloof, de waarden en normen en de gelovige vriendenkring steun betekenden voor grootouders en kleinkind. Houvast aan de waarden en normen voor de grootouders en ook voor het kleinkind, steun van vrienden die dezelfde waarden en normen hanteerden. Nadat de plaatsing formeel beëindigd was vond een van deze kleinkinderen een partner in dezelfde kring. Een zeer stabiele omgeving dus.

Pleeggrootouders met een negatief oordeel over de hulpverlening

De grootouders uit groep instabiele plaatsingen toonden vaker een negatief oordeel over de geboden hulpverlening dan de grootouders uit de andere groep. Niet significant, wel opvallend en niet verwonderlijk. Deze grootouders ondervonden immers grote problemen rond de plaatsing en opvoeding van hun kleinkind die niet verholpen zijn, of niet verholpen konden worden door de hulpverlening. In de literatuur is dit gegeven niet aangetroffen.

De overige factoren

Alle overige factoren hebben minder of geen invloed op het welslagen van de opvoeding van pleegkleinkinderen. Opvallend waren de volgende factoren:

- *De leeftijd van de kleinkinderen bij aanvang van de plaatsing.* In vrijwel alle onderzoeken over dit onderwerp zien we dat er een relatie is tussen de leeftijd bij aanvang van de plaatsing en breakdown. Kinderen ouder dan 5 bij aanvang van de plaatsing hebben een verhoogde kans op een breakdown (Vanderfaellie e.a., 2012; Van den Bergh & Weterings, 2010; Oosterman e.a., 2007). In dit onderzoek zien we dit niet, valt de afwezigheid op. Bij de stabiele plaatsingen zijn zeven kinderen bij aanvang van de plaatsing jonger dan zes, bij de instabiele plaatsen zijn het er acht. Het volgende zou aan de hand kunnen zijn. In tegenstelling tot de meeste pleegzorgplaatsingen komt een wat ouder kind dat bij zijn opa en oma gaat wonen op een bekende plaats terecht. Een plaats waar het zeker welkom is. In een bed waar het al heel vaak met genoeg geslapen heeft. Weg uit de spanning. Op een plaats binnen de familie waar het ook thuis is. Het is niet nodig te wennen, het is minder nodig te treuren om het verlies van de eigen ouders en de familie, het is ook minder nodig strijd te voeren met de nieuwe opvoeders omdat hun gezag niet vanzelfsprekend zou zijn.
- *De motivatie van de pleeggrootouders.* Motivatie is een opvallende factor bij pleeggrootouders. Alle pleeggrootouders in deze onderzoeksgroep toonden hun sterke gedrevenheid er iets goeds van te maken. Deze grote motivatie is echter niet verantwoordelijk voor een verschil tussen grootouders tussen de groepen. Ook grootouders met een instabiele plaatsing waren sterk gemotiveerd.
- *Het oordeel van de geïnterviewde hulpverlener over de plaatsing is in beide groepen gelijk.* In beide groepen opvallend positief. Opvallend omdat in de groep instabiele plaatsingen de hulpverlener terugkijkend van oordeel is dat deze instabiele plaatsing de beste oplossing was.

4.5 Kanttekeningen bij het onderzoek

Ook in dit vervolgonderzoek hebben vele betrokkenen bereidwillig meegewerkt aan het zoeken naar de cruciale factoren bij het opvoeden van pleegkleinkinderen, een ingewikkelde onderzoeksvraag. Mede vanwege het feit dat de aantallen in het voorafgaande onderzoek niet zo hoog waren, zijn de aantallen respondenten in dit vervolgonderzoek relatief laag. Bovendien was er relatief veel uitval bij grootouders waar de plaatsing minder goed verliep. Dit kan (onbedoeld) een selectie gegeven hebben waarbij de stabiele plaatsingen oververtegenwoordigd zijn.

Daarnaast is de visuele inspectie wel een manier om mogelijke succesfactoren te onderkennen, maar hun invloed is daarmee niet aangetoond. Desondanks zijn er toch twee duidelijke succesfactoren naar voren gekomen, terwijl ook de stapeling van deze factoren in de verwachte richting lag.

Een andere beperking is dat we wel verbanden vonden, deels ook statistisch significant, maar dat door het design van het onderzoek niet hard gemaakt kan worden dat dit oorzaken zijn. Daarvoor zou longitudinaal onderzoek nodig zijn, het huidige onderzoek is retrospectief. Het is mogelijk dat pleeggrootouders die een instabiele plaatsing meemaakten zich achteraf eerder risicofactoren herinneren dan grootouders bij wie de plaatsing stabiel was.

Niettemin kunnen we wel spreken van duidelijke indicaties voor de causaliteit van de gevonden significante verbanden. De factoren die we benoemden via visuele inspectie vormen een minder duidelijke indicatie, maar suggereren wel mogelijke verbanden, die nog nader onderzoek behoeven.

5. Discussie

Hoe verloopt een plaatsing bij pleeggrootouders in de meeste gevallen? Wanneer het kleinkind door de grootouders in huis wordt genomen is het vanzelfsprekend dat dit gebeurt. Het kleinkind is in nood, hun eigen kind is in nood of beide. In het begin is het motief zelfs nog vaak: hulp aan je kind, meer nog dan aan je kleinkind. Meestal is er op dat moment niet het besef dat het overnemen van de opvoedtaken wel eens heel veel jaren kan gaan duren. Er is ook nog geen sprake van pleegzorg.

Daarna gaat het vaak als volgt. De liefde voor het kleinkind wordt groter, het kind brengt vreugde in huis, het kind zorgt voor nieuwe zingeving in het leven van de grootouders, en vaak heel sterk: de angst en bezorgdheid van de grootouders worden minder. Liever (te) veel van jezelf vragen dan in angst zitten om je kleinkind en er niets aan kunnen doen.... Verschillende grootouders hebben immers nachten wakker gelegen van een kleinkind in nood dat ze niet in huis hadden. Mogelijk speelt ook nog dat de problemen bij hun kind, die aanleiding waren voor het in huis nemen van het kleinkind, aanleiding vormen voor een zelfverwijt 'geen goede opvoeder' geweest te zijn en biedt de opvoeding van het kleinkind de kans dit alsnog goed te maken.

Een niet te onderschatten factor tenslotte die zorgt voor een zeer grote motivatie van de pleeggrootouders is de volgende. "Wij hebben alles over voor ons kleinkind, want dit kind is voor mij het allerbelangrijkste in mijn leven", aldus een oma. Er is in het leven van veel pleeggrootouders geen ander belangrijk doel. Geen loopbaan waar men voor wil gaan, geen ander kind dat opgevoed moet worden, geen partner die moet worden veroverd.... Uiteindelijk hebben bijna alle kleinkinderen hen meer liefde en vreugde gebracht dan angst en verdriet.

Ook een negatief motief speelt soms, als voor de pleeggrootouders de opvoeding erg moeilijk wordt: schuldgevoel bij de gedachte dat je de moed opgeeft en daardoor dit kind in de steek laat. Een kleinkind waar je je intussen aan gehecht hebt en dat al zoveel meegemaakt heeft. Alle genoemde motieven spelen vaak, maar niet altijd en tegelijk. Wat betreft de pleegzorgbegeleider: zij werden in de praktijk bij aanvang van de pleegzorg steeds geconfronteerd met grootouders die hun kleinkind al enige tijd in huis hadden. De vraag was dus nooit: "Waar moet dit kind geplaatst worden?" maar "Kan dit kind bij deze grootouders blijven?"

In dit vervolgonderzoek vonden we verklaringen voor het al dan niet slagen van een pleegzorgplaatsing bij pleeggrootouders. Twee factoren die we al kennen uit de literatuur zijn significant van invloed op de stabiliteit van een plaatsing: het gedrag van het kleinkind en de relatie tussen ouders en grootouders. Ook de stapeling van meerdere factoren heeft invloed. Deze uitkomsten zijn volgens verwachting. Ook een stapeling van succesfactoren vergroot die kans.

We hebben nader gekeken naar de pleeggrootouders uit de "stabiele groep". We zagen daarbij dat er grootouders zijn die grote problemen aankunnen, en zelfs een stapeling van problemen. Twee waarnemingen waren daarbij opvallend.

Allereerst zagen we dat deze mensen er in slagen het belang van hun kleinkind in vrijwel alle omstandigheden op de eerste plaats te stellen. Ook boven het belang van hun kind, de ouder van het kleinkind. Wanneer de grootouders moeten kiezen staat het kleinkind voorop, ook al zou deze keuze de relatie met de ouders van dit kleinkind schaden of zelfs verbreken. Ze bewaken mede daardoor hun eigen welzijn en het welzijn van hun kleinkind. Het lukt hen om "Nee" te zeggen tegen die vragen, claims, voorstellen en handelingen van de ouders van hun kleinkind die naar hun inschatting schadelijk zouden. Deze factor: het vermogen te kiezen voor je kleinkind, ook al moet je tegelijk tegen je eigen kind kiezen is ook in het voorafgaande onderzoek genoemd (Van Oosteren, 2014).

De andere waarneming: grootouders die er in slagen enerzijds te blijven genieten van hun moeilijke kleinkind en anderzijds die problemen tot op zekere hoogte accepteren als iets onvermijdelijks. Met andere woorden: het vermogen om als opvoeder ondanks de grote gedragsproblemen een kind leuk te vinden, er van te genieten en er soms trots op te zijn is een protectieve factor.

Wat betreft het samenspel van factoren: naast het feit dat een stapeling van factoren verschil veroorzaakt vonden we enkele aanwijzingen. Een oma kan genieten van haar kleinkind en zeggen dat dit kind (met grote gedragsproblemen) zo gezellig is en dat ze hem nooit meer zou willen missen. Hier wordt beslist een protectieve factor benoemd. Zoekend naar een samenspel van factoren dient de vraag zich aan: zegt dit iets over oma, over het kleinkind of over beide? Een ander samenspel waarvoor we een aanwijzing zagen: het kleinkind voelt zich welkom bij zijn grootouders, is blij dat hij hartelijk ontvangen wordt binnen de familie waar hij zich thuis voelt. Hij/zij is vervolgens minder boos, zet zich minder hard af tegen zijn opvoeders... Nader onderzoek is nodig voor inzicht in de vraag op welke manier het samenspel van de factoren het verschil maakt, hoe de plussen en minnen van die factoren op elkaar inwerken.

Van de factoren die we betitelden als "gevonden via visuele waarneming", waargenomen tendensen, is er één bruikbaar voor de praktijk van de hulpverlening aan deze mensen. We vonden de aanwijzing dat sommige grootouders in de moeilijkheden kunnen komen wanneer ze niet de rol van (verwennende) grootouder invullen voor die van opvoeder. De aanwijzingen voor de invloed van deze factor is aannemelijk, maar niet significant, nader onderzoek is nodig.

Twee factoren waren opvallend, positief, maar gaven geen verschil te zien tussen de stabiele en instabiele plaatsingen. Alle geïnterviewde grootouders waren erg gemotiveerd en alle

geïnterviewde hulpverleners zouden, terugkijkend, dit kleinkind opnieuw onderbrengen bij deze grootouders.

Verder viel ons op dat in tegenstelling tot de onderzoeken in de “normale” pleegzorg de wat oudere kinderen bij hun grootouders helemaal niet vaker met een breakdown geconfronteerd werden. Integendeel.

Grootouders krijgen regelmatig het voorstel de gezinsvoogdij te beëindigen en de verantwoordelijkheid voor de opvoeding over te nemen. Dit gaat soms goed. Niettemin willen sommige pleeggrootouders dit niet. Ze hebben heel graag dat de gezinsvoogd als buffer tussen hen en de ouders van hun kleinkind blijft staan.

6. Aanbevelingen

- **Verlichting middels respijtzorg**

Gedragsproblemen zorgen er soms voor dat het opvoeden van pleegkleinkinderen te zwaar wordt. Het is dan ook zinvol tijdig specialistische hulp beschikbaar te stellen. Wanneer dit niet helpt, bevelen wij aan deze grootouders verlichting te bieden in de vorm van respijtzorg. Zorg die gegeven wordt met als doel om de mantelzorger(s) te ontlasten en vrijaf te geven. Bijvoorbeeld door het kleinkind een weekend per maand te laten logeren op een zorgboerderij. Wanneer dit voldoende verlichting biedt zijn ingrijpende maatregelen niet nodig.

- **Hulp in moeizame relatie grootouders en kind**

Soms lukt het grootouders niet om op één lijn te blijven met hun eigen kind met betrekking tot hun (klein-)kind. Hierdoor loopt de plaatsing van de kleinkinderen gevaar. Het is aan te bevelen hiervoor tijdig specialistische hulp in te zetten. Wanneer dit niet lukt en er conflicten zijn, die zo hoog oplopen dat het kind bekneeld raakt, doet de hulpverlener er goed aan de grootouders hierin steunen. De grootouders verbreken of verliezen soms het contact met hun eigen kind en kiezen voor hun kleinkind. Het is vaak een goede (minst slechte) maar altijd pijnlijke keuze, ook als het tot een blijvende breuk met hun kind zou kunnen leiden.

- **Bewustzijn bufferfunctie gezinsvoogd**

De gezinsvoogdij is regelmatig onderwerp van kritiek van pleeggrootouders. Veel vaker spelen gezinsvoogden een nuttige rol als buffer tussen pleeggrootouders en de ouders van hun pleegkind. Bij overdracht van de verantwoordelijkheid van de gezinsvoogd aan de pleeggrootouders is deze buffer weg. Het is daarom van belang om bij de overweging tot voogdijoverdracht na te gaan of deze bufferfunctie gemist kan worden.

- **Tijdige verkenning verlenging pleegzorg**

Het bereiken van de leeftijd van 18 jaar wordt in de praktijk vaak gebruikt om de pleegzorg te beëindigen. Dit is vaak niet in het belang van het pleegkind. Voer tijdig een verkenning uit of verlengde pleegzorg wenselijk en mogelijk is.

- **Aandacht voor rolopvatting in beginfase**

Soms lukt het de grootouders niet over te schakelen van (verwennende) grootouder naar strakkere opvoeder. Het verdient aanbeveling daar in de beginfase van de begeleiding aandacht aan te besteden.

- **Nader onderzoek naar samenspel factoren**

Nader onderzoek is nodig voor inzicht in de vraag op welke manier het samenspel van de factoren het verschil maakt tussen een stabiele opvoeding en een instabiele opvoeding van pleegkleinkinderen. Hoe de plussen en minnen van die factoren op elkaar inwerken.

De resultaten van dit onderzoek laten in combinatie met het voorafgaande onderzoek zien dat grootouders een goede oplossing kunnen bieden, wanneer hun kind onvoldoende in staat is hun kleinkind op te voeden. Met name kan bij een wat ouder kind vaker gedacht worden aan opa en oma als pleegouders.

7. Literatuur

Bergh, P.M. van den (red.) (2015). *PleegGrootouders. Een onderzoek naar de beleving van pleegzorgplaatsingen bij grootouders*. Leiden: Bureau van den Berg.

Bergh, P.M. van den & Weterings, A.M. (Red.) (2010). *Perspectief voor de Pleegzorg*. In: Bergh, P.M. van den & Weterings, A.M., *Pleegzorg in Perspectief. Ontwikkelingen in theorie en praktijk* (p. 321-337). Assen: Van Gorcum.

Bergh, P.M., van den & Weterings, A.M. (2010). *Pleegzorg in perspectief. Ontwikkelingen in theorie en praktijk*. Assen: Van Gorcum.

Dunne, E.G. & Kettler L.J. (2008). *Grandparents raising grandchildren in Australia: exploring psychological health and grandparents' experience of providing kinship care*. *International Journal of Social Welfare* 17, 333-345.

Hermanns, J. (2010). *Pleegkinderen op weg naar volwassenheid*. In P. v. d. Bergh & A. Weterings (Red), *Pleegzorg in perspectief. Ontwikkelingen in theorie en praktijk* (pp. 105-110). Assen: Van Gorcum.

Langosch, D. (2012). *Grandparents Parenting Again: Challenges, Strengths, and Implications for Practice*. *Psychoanalytic Inquiry*. 32:2, 163-170.

Nijssen, M. , Damen, H. , Goessens, J. & Pijnenburg, H. (2014). *Voorkomen van Breakdown in de Gelderse Pleegzorg*. Publicatie van HAN, Lindenhout, Entréa en Pactum.

Oijen, S. van (2010). *Resultaat van pleegzorgplaatsingen. Een onderzoek naar breakdown en de ontwikkeling van adolescente pleegkinderen bij langdurige pleegzorgplaatsingen*(proefschrift). Groningen, Rijksuniversiteit Groningen.

Oosteren, H.A. van (2014). *Pleeggrootouders maken het verschil. Portret van een onderbelichte groep*. De Glind: Gezinspiratieplein

Oosterman, M., Schuengel, C., Slot, N.W., Bullens, R.A.R. & Doreleijers, T.A.H. (2007). *Disruptions in foster care: a review and meta-analysis*. *Children and Youth Services Review* 29(1), 53-76.

RIVM (2016). *Toolkit Regionale VTV (Volksgezondheid Toekomst Verkenningen)*, website 2016.

Strijker, J. (2009). *Kennisboek pleegzorg*. Utrecht: STILI NOVI.

Vanderfaellie, J. & Van Holen, F. (2010). *Het verloop van pleeggezinplaatsingen*. In P. M. Van den Bergh, & A. M. Weterings (Red.), *Pleegzorg in perspectief. Ontwikkelingen in theorie en praktijk* (pp. 177 – 193). Assen: Van Gorcum.

Vanderfaellie, J., Van Holen, F., & Coussens, S. (2007). *Waarom mislukken pleegzorgplaatsingen? Een onderzoek naar de factoren die het ongunstig voortijdig beëindigen van een pleegzorgplaatsing in Vlaanderen beïnvloeden*. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 46, 404-416.

Vanderfaellie, J., Van Holen, F., Vanschoonlandt, F. De Maeyer, S., Hendrickx, S. & Martens, K. (2012). *Is pleegzorg een werkzame interventie?* In J. Vanderfaellie, F. Van Holen & F.

Vanschoonlandt (red.). *Op weg met pleegzorg* (pp. 404-433). Leuven/Den Haag: Acco.

Vogels, L.W. (2012). *“Opa en oma of papa en mama? Onderzoek naar de beleving van grootouders die hun kleinkind opvoeden”*. Universiteit Leiden.

Weterings, A.M. (1991). *Een profielschets voor een pedagogisch beleid in de jeugdhulpverlening, toegespitst op pleegzorg (Het Pedagogisch Model)*. Leiden, Rijksuniversiteit Leiden, Centrum Onderzoek Jeugdhulpverlening.

Bijlage 1

Beste familie Peters,

Enkele maanden geleden heb ik met u gesproken over de opvoeding van uw kleinkinderen. Ik heb u het verslag van ons gesprek gestuurd. Intussen heb ik alle gesprekken gevoerd die ik van plan was en ben ik bezig met mijn eindverslag. Dat lukt, maar ik heb op één onderdeel een vraag. "Waarom hebben pleeggrootouders zo veel voor hun kleinkind over, waarom offeren ze zoveel op?"

Ik heb dit onderwerp met enkele pleeggrootouders wel even ter sprake gebracht, maar het is bij bijna niemand een groot onderwerp geweest. De meesten zeiden dat ze in het begin geen keus hadden. "Je laat je kleinkind toch niet in de ellende zitten..." dat zeiden de meesten, wanneer het ter sprake kwam waarom ze er aan begonnen zijn. Ik geloof beslist dat dat klopt. Dat was de reden op het kind in huis te nemen, in het begin. Maar dat is nog geen verklaring voor de periode daarna. De jarenlange moeite die sommigen gedaan hebben voor dit kind. Er moet meer zijn.

Er zijn enkele pleeggrootouders geweest die uit zichzelf hierover iets gezegd hebben. Hieronder zal ik deze beweringen op een rijtje zetten.

- 1. Toen mijn kleinkind nog bij haar vader zat, was ik elke dag doodsbang dat haar iets zou overkomen. Deze man zorgde slecht voor haar. Toen ze bij ons in huis was, was de angst verdwenen.*
- 2. Wij zijn dol op dat kind. Liefde dus!*
- 3. Ons kleinkind brengt leven en vrolijkheid in huis. We zijn blij dat ze bij ons woont.*
- 4. De zorg voor mijn kleinkind geeft mij weer een doel in mijn leven.*
- 5. Ik vind het fijn dat ik iets kan goedmaken dat mijn dochter fout gedaan heeft.*
- 6. In de opvoeding van mijn dochter is iets niet goed gegaan, waardoor ze zo geworden is. Ik vind het fijn dat ik nu iets kan goedmaken, ook al lag het destijds niet aan onze opvoeding dat mijn dochter zo geworden is.*
- 7. Ik vind het mijn plicht het kind van mijn dochter op te voeden nu zij het niet kan.*

In mijn gesprek met u is dit onderwerp niet nadrukkelijk besproken. Wilt u me per mail schrijven waarom u zoveel moeite gedaan heeft voor uw kleinkinderen? Misschien heeft u een heel andere reden die hierboven niet in het lijstje staat. Wilt u me dat laten weten, dan kan ik dit deel van mijn verslag iets nauwkeuriger schrijven. Als er een of meer redenen van de bovenstaande 7 redenen ook voor uw situatie gelden, kunt u gewoon de nummers opnoemen.

Alvast hartelijk dank voor de moeite.

Vriendelijke groet,

Bijlage 2

Citaten en passages waaruit de motivatie van pleeggrootouders blijkt:

Het woord "vanzelfsprekend" komt in dit verband ook vaak voor! Natuurlijk neem je je kleinkind (even) in huis als de nood aan de man is...

Kenmerkend citaat, gehoord in meerdere varianten: "Toch heb ik geen moment spijt gehad van het besluit Chrisje in huis te nemen. Ik had dat nooit willen missen."

Daisy heeft niet alleen opoffering gevraagd. We hebben er ook veel voor teruggekregen.

"Je wil voor jezelf zeker weten dat je er alles aan gedaan hebt om hem bij je te houden al gaat het ten koste van jezelf en je relatie. Want ook dat was ik bereid om op te geven als dat moest....."

De angst van oma werd versterkt omdat Monique daarna overgeleverd was aan een vader die haar verwaarloosde. "In die tijd belde Theo (vader van Monique) vaak als hij dronken was." De angst werd minder naarmate ze Monique meer zagen en meer voor haar konden doen. Toen ze haar in huis hadden, hadden ze er veel werk aan, maar ".... liever veel werk dan angst." Hij was vaak dronken en vaak tot laat niet thuis. Monique was dan alleen, soms buiten op de stoep, omdat ze het huis niet in kon..."

Monique herinnert zich nog dat ze vaak alleen thuis was en dat haar vader aan de drank was. Ze wil daar niet teveel over praten.

"Hij luistert (gehoorzaamt) niet naar iedereen, maar wel naar mij (oma). Bovendien is hij lief en heeft meestal een positieve stemming. Het is fijn hem in huis te hebben. En boven al: hij hoort erbij."

De grootouders zijn zichtbaar gelukkig met hun kleinkind. Het doet hen ook goed dat al hun inspanningen om hem uit de benarde positie van destijds te halen zin hebben gehad.

Opmerking terzijde, gehoord van een pleegzorgwerker: "Grootouders stappen vaak in om hun kind te helpen dat ernstig in de problemen geraakt is. Ze beseffen in die fase vaak niet eens dat ze opvoeder worden van het kind van hun kind. Als begeleider zou je in die fase veel goeds kunnen doen door hen daar op te wijzen. Helaas is de pleegzorg er in die fase meestal nog niet bij betrokken."

"Het is voor mij geen gevoel van opofferen, maar net als bij je eigen kinderen groeit de band. Je hoort op een gegeven moment bij elkaar. Dat geldt voor mij ook voor mijn stiefkleinkind. Ondanks dat het soms lastig is en je belemmert in je dagelijks leven. We missen hem als hij niet bij ons is."